

Sortu eta bizi

I g a r a

IGARA izeneko ikas-irakas material honek HABEk sortutako Helduen Euskalduntzearen Oinarrizko Kurrikuluan du izaera eta, 97/98 ikasturtean, programan definitzen den 3. maila saiatzeko euskaltegietako irakasleekin batera egindako lan-egitasmo baten ondorio da.

Asmo sendo batek gidatu zuen hasiera-hasieratik eginkizun hau: testualitatea lantzeak. Baina horren aldeko apostua oso agerikoa izan bada ere, ez da lan erraza izan.

Bestalde, azpimarratu nahi dugu ez dela esperientazio formalik egin eta horregatik, bakar-bakarrik egileek beraiek eta beren euskaltegietan saiatu dituztela proposatutako jarduerak.

Baliabide gutxirekin eta epe laburrean egindako lana duzu eskuartean duzun hau. Mugak muga, gure egitasmo honetan parte hartu ez duten beste irakasle guztiei ere balio izango zaiela uste duelako eman du argitara HABEk, aldi berean egile izan diren irakasleei hartu duten lana eta egin duten ahalegin berezia aitortzeko.

Antzeko ikastunitateak sortzen lagunduko dutela uste dugu. Hala balitz, gure helburu nagusia asean litzateke.

Jokin Azkue Arrastoa
HABEko Zuzendari Nagusia

HABE

EGILEAK:

Proiektuaren arduraduna:	Juxto Egaña (HABEko Hizkuntzaren Didaktika arduraduna)
Kudeaketa:	Joanba Bergara (HABEko Prestakuntza arduraduna)
Koordinatzaile didaktikoak:	Esther Isasa (HABEko teknikaria) Eskarne Lopetegi (HABEko teknikaria)
Partehartzaileak:	Aitor Sangroniz (Ulibarri Euskaltegiko idazkari akademikoa) Mikel Rabanal (Ulibarri Euskaltegiko irakaslea)
Euskararen zuzenketa:	Boni Urkizu (HABEko teknikaria)
Diseinua eta maketazioa:	Olaia Ubeda Gemma Sarasua (HABEko idazkaria)

HABE Erakundeak eskerrak ematen dizkio Ulibarri Euskaltegiari materialgintza proiektu honetan parte hartzerakoan agertu duen borondateagatik.

Gure esker ona ondoren aipatzen direnei hainbat material eta ideia hartzeko baimena eman digutelako.

Administrazio-lanerako oinarrizko euskara ikastaroa, HAEE-IVAP 64 eta 67.orr.

Mari Treku Mattin, nere gizona Auspoa, 158. Zenb.

Ezeiza, J. Esalditik testura (Euskaraz trebatzen) GAIK argitaldaria 124-132. orr.

Amerika eta euskaldunak: Urrearen irrika. ETB

Ispiluan: Luis Irizar sukaldariarekin elkarriketa. ETB

Berriketa gutxi: Maider Egisek Harkaitz Canori. ETB

Cano, H. Radiobiografiak Enbido txikira. Elkar

1. Sarrera

1 . Lan-egitasmoa	4.or.
2 . Ikastunitatearen ibilbidea	4-5.orr.
3 . Ikastunitatearen edukiak eta helburua	6-7.orr.

2. Sekuentziak

A Sekuentzia

1 . jarduera: Lan-bila	8.or.
2 . jarduera: Nor dugu?	9.or.

B Sekuentzia

3 . jarduera: Mattin, nire gizona	10-12.orr.
4 . jarduera: Hurtzaroan nolako, helduaroan halako	13.or.

C Sekuentzia

5 . jarduera: Urrearen irrika	14-15.orr.
6 . jarduera: Bi pertsonaia, bi mundu	16.or.
7 . jarduera: Radiobiografiak	17.or.

D Sekuentzia

8 . jarduera: Biografia-lehiaketa	18.or.

E Sekuentzia

9 . jarduera: Biografia-lehiaketa II	19.or.

3. Eranskinak

1 . Gutun-eredua	20.or.
2 . Eskema-eredua	21.or.
3 . Beraz, nor da?	22-31.orr.
4 . Mattinen bizitza	32-35.orr.
5 . Alfer frustratua	36-39.orr.
6 . Irizar/Cano	40-43.orr.
7 . Radiobiografiak	44-50.orr.

1

Sarrera

1

Irakaslearentzako oharrak

Narrazioan igorlea, hau da, kontalaria da elementurik garrantzizkoena. Igorleak eta hartzaileak ez dute espazio bera konpartitzen testuan. Igorlea, jakina, hartzaile bati (edo taldeari) zuzentzen zaio, baina hau testutik kanpo geratzen da. Narrazioak denbora du ardatz, ekintzaren mundua adieraziko digu. Aukeratu dugun testu-era (biografia) deskribapen eta narrazioaren mugetan dagoela esan genezake, denboran zehar gertatzen direnak kontatzeari ekintzen deskribapena ere deitu ohi baitzaio. Hemen denboraren progresioa lineala da.

Biografiak dokumentazioa eskatzen du, jakina, ez baitu zilegi "okerrik" edo "gezurrik". **Testu berriemailea** da.

Honelako testuak aspergarri samarrak izan litezke idaztankerari ez badiogu arreta handirik eskaintzen. Egia da informazio objektiboa besterik ez dugula agertuko, baina honen interesa edota garrantzia azpimarratzen asmatzen badugu, irakurleari erraztu egingo diogu lana.

Biografia biltzen duen idazkia ez da datu ugari ematen dituelako beti hobea, aitzitik, ematen dituen datuak ondo aukeratu eta aurkeztuak daudelako.

Unitatearen helburua: Gure gizartean xelebrea, bitxia edo ospetsua den pertsonaia bati buruzko biografia idatzia (fikziozkoa ala ez) egitea, narraziozko testuen egiturari eutsiz (aurkezpenari, gertaeren garapenari eta gertaeren sekuentziaziari bereziki erreparatuz).

- entzumena
- irakurmena
- mintzamena
- idazmena
- bideoa

2

Ikastunitatearen ibilbidea

HELMUGA

A Sekuentzia

1. LAN-BILA

- Girotu, beharrak sortu
- Egiturari erreparatu (8.or.irak.lib.) (6.or.ik.lib.)

2. NOR DUGU?

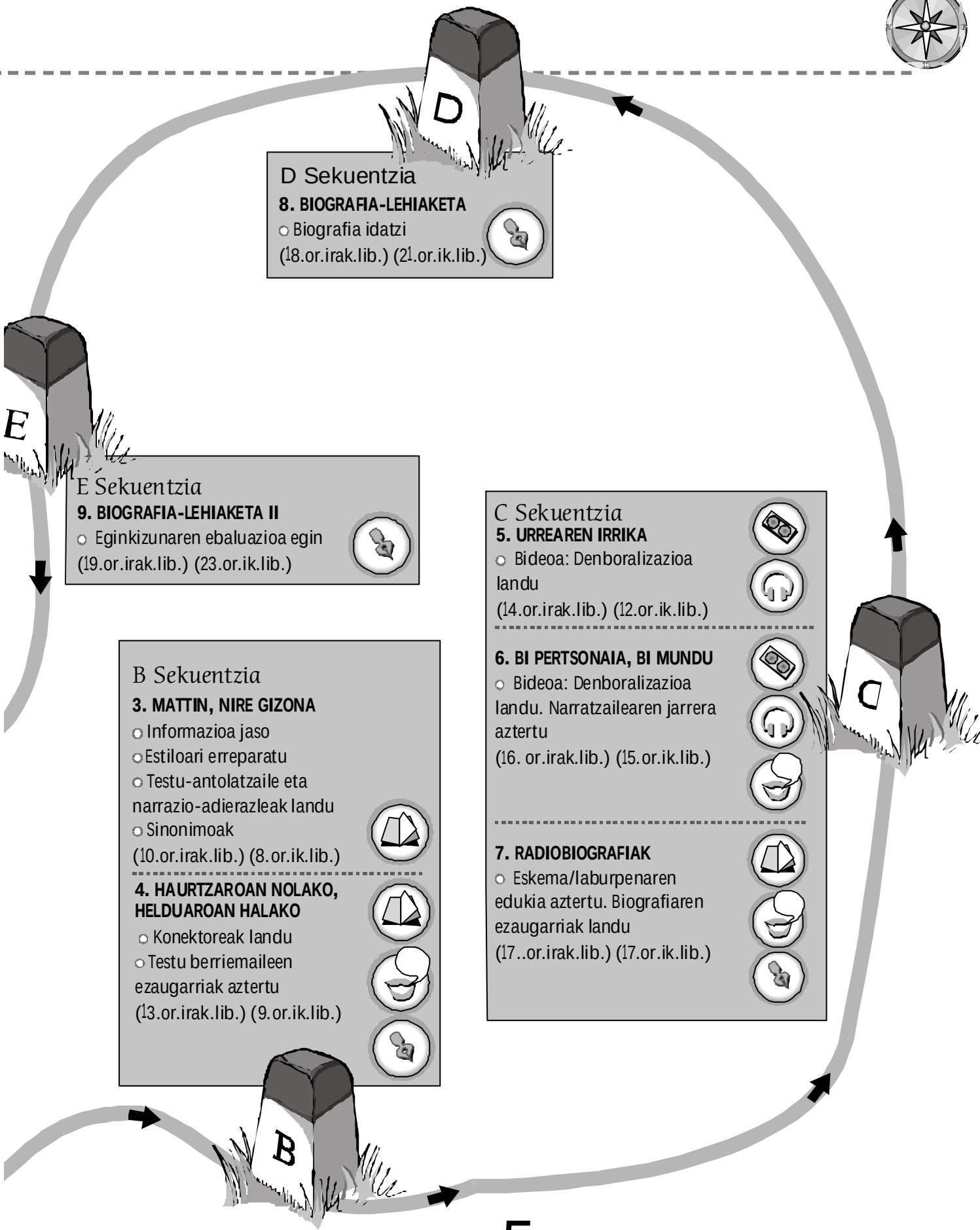
- Informazioa jaso eta egiturari erreparatu (9.or.irak.lib.) (7.or.ik.lib.)

4

IRAKASLEAREN LIBURUA
• 3. MAILA

SARRERA

Ikastunitatearen edukiak eta helburuak

Eduki pragmatikoak

Testu-era: Biografia / Autobiografia

Xedea: Gertakarien informazioa ematea eta eskatzea
Norbera eta besteak aurkeztea
Informazioa eman eta jasotzea

Egitura: Oinarrizko egitura:
- Aurkezpena (hasierako egoera)
- Korapiloa [gertaeren garapena (ekintzak)]

Gertaeren sekuentziazioa denboraren arabera
Gertaeren sekuentziazio erreala eta testuala

Komunikazio-kanala: Bitartekoak medio
Egunkaria
Liburuak
Aldizkariak

Baliabide-diskurtsiboak: Erreferente anaforikoak eta kataforikoak...

Eduki psikolinguistikoak

ENTZUMENA

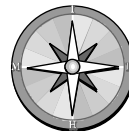
- Berbaldian fonema, hitz eta esaldi esanguratsuak bereizi; xede-hizkuntzak berezkoa duen hitzen ordenari antzemanaz, unitate gramatikalen eta esaldien forma eliptikoak igarrit.
- Gai baten inguruan entzundako informazio berezia atera datu zehatzak bilatuz, gainerakoa bazter utzita.
- Testuko ideia nagusiei antzeman bi pasarte edo gehiagoren arteko lotura inferituz.

MINTZAMENA

- Abiadura, erritmoa eta intonazio-ereduak menperatu.
- Euskararen fonema bereziak ulertzeko eran ahoskatu.
- Jardunaren xehetasun-maila egokia aukeratu.

IRAKURMENA

- Kontestua ateratzeko, aurreko ezagutzaz baliatu.
- Testuko informazioa jaso, elementu ikonikoez baliatuz.
- Testua gainirakurri, beste bide batetik jasotako informazioa egiaztatzeko, informazioa identifikatuz eta osatuz.

- Helburu jakin baterako informazio garrantzizkoa aurkitu.
- Testuaren garapenari erreparatu, denborazko sekuentziei jarraituz.
- Testuaren informazio xehea jaso.
- Irakurritako testuaren funtzioa aurkitu.
- Erreferente anaforikoak eta kataforikoak identifikatu.

IDAZMENA

- Plangintza egin: idazle-irakurle harremana zehaztu, zein teknika erabiliko diren aurreikusi.
- Beste testu idatziez baliatu.
- Helburu espezifikotarako ideiak bildu.
- Ideiak ordenatu testuaren egituraren arabera.
- Ideiak esaldi laburretan adierazi, parrafoak osatuz.
- Irakurleari testua ulertzen lagunduko dioten baliabideak erabili (testu-adierazleak, izenburuak, laburpenak...).

Eduki formalak

Alderdi morfosintaktikoa

- Gogoratu, oroitu, buruan izan, gogoan izan,... motako aditzak.
- Konpletiboak: -(e)la, -(e)nik, nola...-(e)n,
- Denborazkoak: -(e)nean; -(e)netik; -(e)nerako; -(e)nez gero; -(e)n artean; -(e) bitartean; -(e) bakoitzean; -(e) guztietan; harik eta ... arte; -(e)ino; aurretik; orduko; baino lehen; artean; ostean; aitzin; ondoren; bezain laster/azkar/fite/agudo; eta gero; eta fite; eta laster; eta berehala; eta agudo; -t(z)ean; -t(z)erakoan; -t(z)ear; t(z)eaz batera; -takoan; -(e)nerako; -(e)z geroztik
- Zirkunstanzialak: - (e)la/(e)larik
- Erlatiboak: -(e)n; -tako/-riko/-rikako; zein/non... bait-.../...-(e)n; ...-(e)n hau; -(e)neko; -t(z)erainoko
- Kausazkoak: -(e)lako; ...eta; bait-...; zeren ... bait/--(e)n; -(e)la eta; -(e)la medio/kausa/zio; - t(z)eagatik; -(e)nez gero; ezen ... bait
- Harridura-perpausak: Haiek garaiak!, zenbait markatzaile erabiliz (erakusleak, "bai", galdetzaileak...)

Alderdi testuala

- Narrazioaren adierazleak:
 - Sarrera egitekoak: behin...; behin batean...; egun batean; antzina...; ...batez; behinola...
 - Erritmo-aldatzaileak: berehala...; bat-batean...; halako batean...; orduan...; ...-t(z)earekin batera; geroztik...
 - Aldi-antolatzaileak: aurreko egunean...; garai hartan...; hurrengo egunean...; biharamunean...; egun berean...; handik gutxira...
 - Konklusiorako-antolatzaileak: beraz; honela; ondorio gisa; laburbilduz; honenbestez; horregatik; hau guztia dela eta; hortaz...

7

2

Sekuentziak

s e k u e **A** n t z i a

1 **jarduera** Lan-bila 85'

Helburua:

- Curriculum vitae-aren egiturari erreparatzea.

Prozedura:

- Gaiaz jabetzeko, girotzeko eta ideiak jasotzeko simulazioa proposatzen dugu. Klasea bi taldetan banatuko da.

- a) lanpostua eskaintzen dutenak eta
- b) lan-bila dabiltzanak

A taldeko bakoitzak lanpostu-mota bat asmatu behar du, lanpostua lortzeko zein baldintza bete behar diren hausnartu, eta baldintzak betetzen dituzten ala ez aztertzeko probak prestatu. (20')

B taldeko bakoitzak bere "curriculum vitae" delakoa idatzi du eta bere egoera ekonomikoa, soziala etab. hausnartu. (20')

- Gurpilaren teknika erabiliko dugu ondoren. Amaieran, A taldeko bakoitzak zein eta zergatik aukeratu duen azalduko du. B taldekoek, berriz, zein nagusik eskaintzen zituen baldintzarik onenak etab. azalduko dute. (30')
- Amaitutakoan, "curriculum vitae" eredu bi banatu ikasleei: gutun-eredua (3.1. Eranskina) eta eskema-eredua. (3.2. Eranskina) (15' eman konparatzeko)

8

IRAKASLEAREN LIBURUA
• 3. MAILA

2 jarduera Nor dugu?

Helburuak:

- Euskal Herriko pertsonaia ezagunen biografiari buruzko jakin-mina sortzea.
- Elkarrengandiko informazioa jasotzea.
- Landu beharreko testu-eraren egiturari erreparatzea.

Prozedura:

- Ikasleei txapelketa kulturalaren moduko jokia proposatuko diegu. Klasea bi taldetan banatuko da. Ohiko jokoan hamar partaide (taldeko bost) badira ere, taldekideen kopurua igo edo jaitsi egin daiteke, ikasle-kopuruaren arabera.

- Bi ikasle moderatzaile izango dira. Hauen zeregina aurkezpena egitea, jokia zuzentzea eta pertsonaiei buruzko fitxak irakurtzea izango da; baita puntuak kontatzea ere. Guztira 40 fitxa dira (3.3. Eranskina). Fitxa bakoitzak Euskal Herriko pertsonaia ezagun baten bizitza kontatzen du eta informazioa entzunda, pertsonaiaren izena asmatu beharko dute partaideek.

Hamar galdera egingo zaizkio talde bakoitzari.

2 Moderatzaile			
Aurrelari	2	2 Aurrelari	
Defentsa	2	2 Defentsa	
Pibot	1	1 Pibot	

- Lehendabizi, aurrelariari egingo zaie galdera. Hauen erantzuna zuzena bada, 10 puntu irabaziko dituzte. 30 segundo izango dituzte erantzuna pentsatzeko.
- Aurrelarien erantzuna okerra bada, defentsari emango zaio erantzuteko aukera; eta 5 puntu irabaziko dituzte, erantzun zuzena emanez gero.
Defentsaren erantzuna egokia ez bada, pibotari emango zaio erantzuteko aukera; erantzun egokia emanez 3 puntu irabaziko ditu.
Pibotaren erantzuna egokia ez bada, aurkako ekipoko pibotak izango du erantzuteko aukera; eta, zuzen erantzunez gero, 5 puntu irabaziko ditu.
- Puntuaziorik gorena lortzen duen taldea izango da irabazle.

2

Sekuentziak

s e k u e **B** n t z i a

3 **jarduera** Mattin, nire gizona 45'

Helburua:

- Biografiako testu-erari begira, informazioa jasotzea eta estiloari erreparatzea, hainbat testu-antolatzaile eta narrazio-adierazle landuz.

Prozedura:

- Ikasleek biografia idatziaren beste eredu bat ezagutzeko aukera izango dute.
- Mattin bertsolariaren emazteak senarrari buruz idatzitako biografiaren pasarteak irakurriko dituzte. Lau taldetan jarrita, talde bakoitzak pasarte bana irakurriko du. (ikus 3.4.Eranskina) Pasarteok lapurteraz idatzita daude.
- Sinonimoak eman, hainbat hitz batueratzeko eta irakurritako zatiaren iruzkina eskatuko diogu talde bakoitzari.
- Ondoren, lau talde berriak osatu (aurreko talde bakoitzetik bat) eta elkarri emango diote egindako lanaren berri. Amaieran denon arteko zuzenketa egingo da, bai lexikoari dagokionez bai iruzkinei dagokienez.

¹ Mari Treku. Mattin, nire gizona, Auspoa, 158. zenb.

Mattin, nire gizona

Lehen urteak (A taldea)

Sinonimoak eman:

- sortu: *jaio, munduratu*
- laborari etxean: *baserrian*
- zenduak: *hilak*
- deliberatu: *erabaki*
- mozkina: *irabazia, soldata*

Hitzok batueratu:

- zonbeit: *zenbait*
- sanjatu: *aldatu*
- maxina: *makina*
- gutti: *gutxi*
- gaten: *joaten*

Espos-lagunak (B taldea)

Sinonimoak eman:

- orduan: *garai hartan*
- igortzen: *bidaltzen*
- seroretarat: *mojatara*
- sobera: *gehiegi, larregi*
- estakuru: *aitzakia*

Hitzok batueratu:

- burrasoek: *gurasoek*
- buruz: *zuzen, artez*
- erran: *esan, adierazi*
- tenoreak: *momentuak, uneak*
- gateko: *joateko*

Mulienea (C taldea)

Sinonimoak eman:

- hastapena: *hasiera*
- bozkario: *poztasuna*
- Laborantzatik: *nekazaritza*
- sos: *diru*
- Artetan: *bitartean*

Hitzok batueratu:

- bisean bis: *aurrez aurre*
- bertze: *beste*
- iduzki: *eguzki*
- aratsa: *arratsa*
- atxemaiten: *antzematen*

Ameriketarat (D taldea)

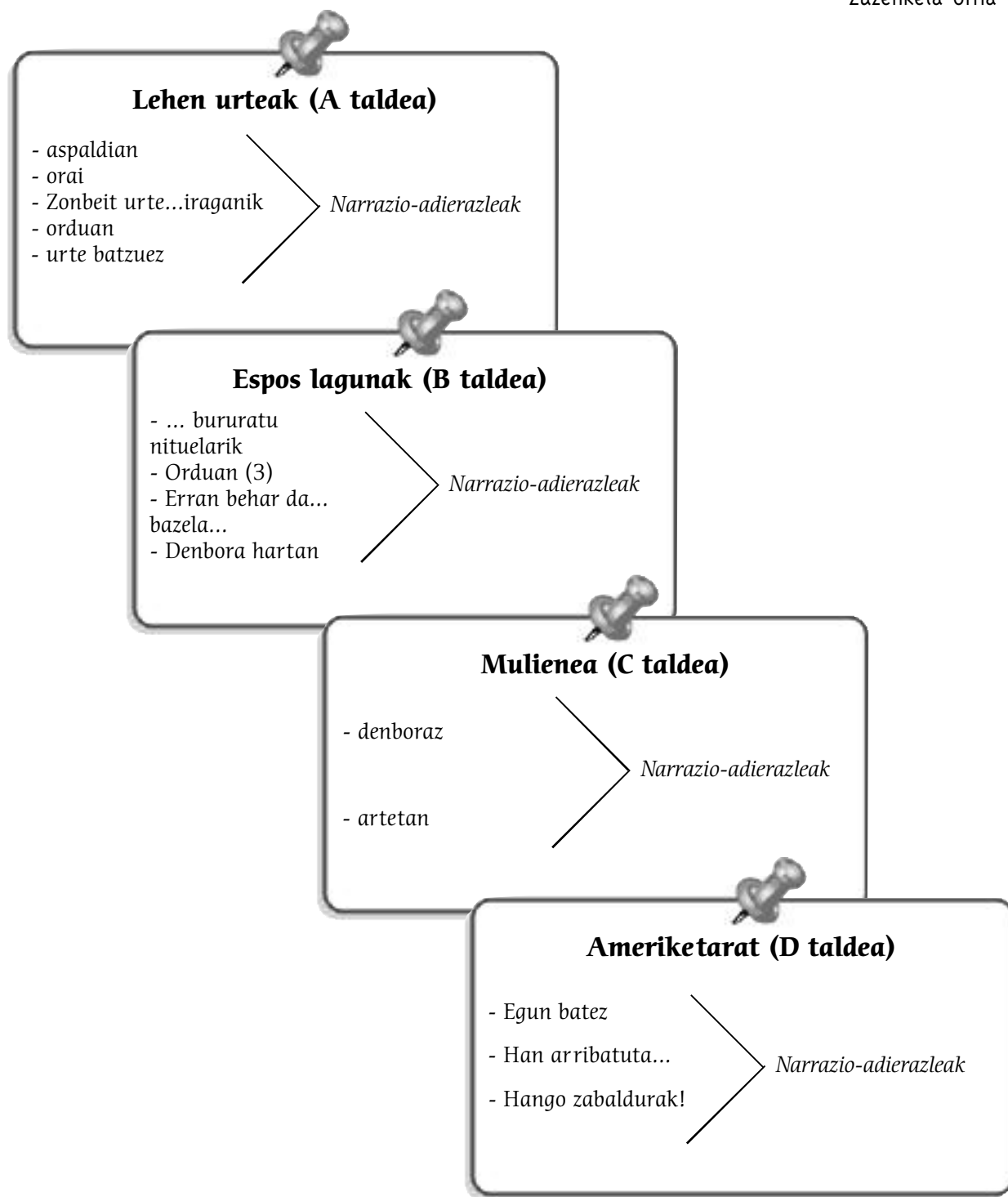
Sinonimoak eman:

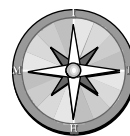
- arribatuta: *iritsita, helduta*
- egundaino: *inoiz, sekula*
- eremuak: *sailak, lurraldeak*
- okupatzen: *arduratzen*
- mandatua: *agindua*

Hitzok batueratu:

- pertsulariek: *bertsolariek*
- harat hunat: *hara eta hona*
- ainitz: *anitz, asko*
- bertze: *beste*
- zerbeit: *zerbait*

4 **jarduera**Hautzaroan nolako,
helduaroan halako

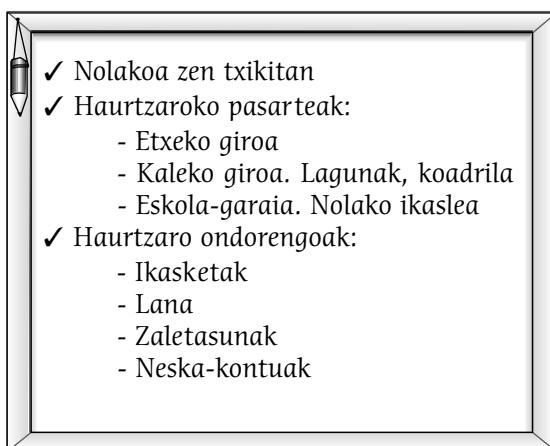
60-90'

Helburuak:

- Informazioa jasotzea eta ematea.
- Landu beharreko testu-erari dagozkion narrazio-adierazle eta konektoreak lantzea.
- Testu berriemaileen ezaugarriak aztertzea.

Prozedura:

- Ikasleak hautzaro eta gaztaroko oroitzapenak gogoratzen saiatuko dira. Horretarako testuan (3.5. Eranskina) Xabier Otaegik kontatzen duenaren eskema emango zaie ikasleei:

- Eskema aurrean dutela, testu berriemaileen ezaugarriak aztertuko ditugu, biografia testu berriemailea baita.
- Ikasleak halako eskema egiten saiatuko dira, norberaren hautzarora egokituz.
- Binaka jarri, ahoz elkarri trukatu bizi izandako esperientzia eta osatuz joan.
- Nahikoa ideia eta datu bildu ondoren, bikoteak berregin eta oraingoan ikaskide berriari entzundako biografia kontatu. Beraz, bi eskema eta bi biografia kontatu behar dute: lehenengo txandan, norberarena eta, bigarrenean, ikaskidearena.
- Komentatu testuko narrazio-adierazle, konektore eta erritmo-aldatzaileak. Eta erreparatu aditzaren tratamenduari.

² Zokomiran: Xabier Otaegi (Txirri), HABE aldizkaria, 159.zenb.

s e k u e C n t z i a

5 **jarduera** Urrearen irrika

Helburua:

- Landu beharreko testu-erari begira, informazioa jasotzea eta denboralizazioa lantzea.

Prozedura:

- Bideoaren bitartez, pertsona baten bizitzaren kontakizun eredu bat eskainiko zaie ikasleei: "Urrearen irrika" : Pete Agirreberry urreketariaren bizitza. Hirugarren pertsonan narratzaile batek egina.
- "Urrearen irrika" bideoa. Bideoko protagonistaren bizitzaren eskema desordenatua emango diegu ikasleei bere horretan irakur dezaten.
- Ikasleek berek zein ordena emango lioketen eskemari adieraziko dute bakarka. Eskema errepasatutakoan gorde egingo dute eta bideoa (20'-25') ikusteari ekingo diogu, jarraian eta etenik egin gabe.
- Bideoa amaituta, eskema hartu eta eurek egindako ordenarekin alderatuko dute.
- Zuzenketa egiteko, irakaslearen zuzenketa-orriaz baliatu edota bideoa berriz ikusi.
- Amaitzeko, testu-era honen oinarritzko egitura aztertuko dute (ikaslearen liburuan adierazita daude ezaugarriak).

Urrearen irrika ³

³ Urrearen irrika. Amerika eta euskaldunak. ETB

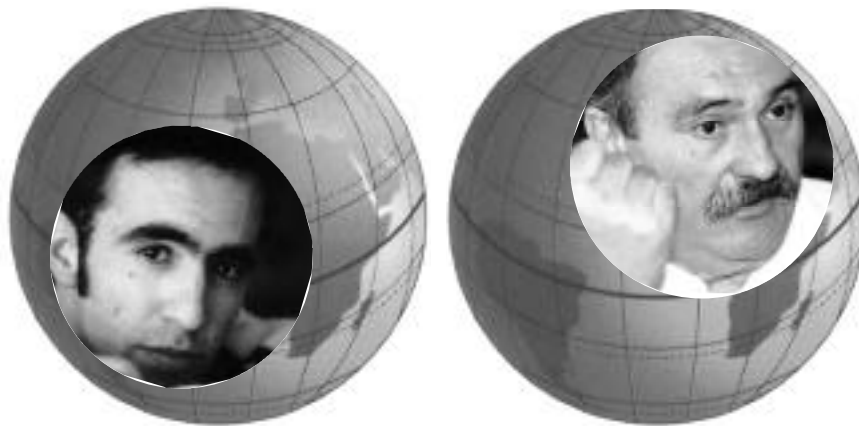
Zuzenketa-orria

Urrearen irrika: Pete Agirreberry

- 01- Jean Pierre Agirreberry meatzari eta urreketaria zen.
- 02- Zuberotarra. 16 urterekin Ameriketara.
- 03- Lehen lana: pilotaria. Eskua apurtu zuen eta artzain-lana eskaini zioten.
- 04- San Francisco utzi eta Kaliforniara iritsi zen.
- 05- Artzainen bizimodua ezagutzeko aukera izan zuen: gizona, ardia eta astoa. Karpan bizi eta ingurugiroa: desertua.
- 06- Bakardadeak min ematen zion.
- 07- Etsairik handiena kaskabel sugea. Une zoragarrikerik ere izan zuen: mendia eta edertasuna.
- 08- Ardiak kamioiez eramaten hasi ziren, beraz, artzain-lana utzi egin zuen.
- 09- Anaiaren etxera itzuli zen. Emakume bat ezagutu zuen. Lan askotan jardun zuen.
- 10- Kaliforniatik Nevadara diligentzia-gidari ibili zen, urre-sukarrak harrapatu zuen arte.
- 11- Lagunei dirua eskatuta, prospekzioak egiteko materiala erosi zuen.
- 12- "Heriotzaren bailara" izeneko basamortura heldu zen urre-bila.
- 13- Urrea aurkitu zuen 1905ean, lankide edo sozio batekin.
- 14- Lankidea mozkortu eta sekretua agerian utzi zuen.
- 15- Beste batzuek meategia kendu zieten.
- 16- Pete-k euskaraz gain (euskalki bi), frantsesez, ingelesez eta gaztelaniaz hitz egiten zuen.
- 17- 70 urtez hil zen bainuetxe batean, egoera misteriozuan.

6 **jarduera** Bi pertsonaia, bi mundu

Helburuak:

- Denboralizazioa lantzea.
- Narratzailearen ezaugarriak atzematea.

Prozedura:

- Bideoaren bitartez pertsona baten bizitzaren kontakizun eredu bi eskainiko zaizkie ikasleei:
 - 1.- "Ispiluan": Luis Irizar sukaldariaren bizitza⁴. Lehenengo pertsonan Irizarrek berak egina.
 - 2.- "Berriketa gutxi": Harkaitz Cano idazle gaztearen bizitza⁵. Lehenengo pertsonan, Canok berak kontatua, baina galderei erantzunez, elkarrizketa moduan.
- Ikasleak bi taldetan jarri. A taldea "Ispiluan: Luis Irizar" bideoaz arduratuko da eta B taldea "Berriketa gutxi: Maider Eg esek Harkaitz Canori" bideoaz.
- A taldeko ikasleek bideoa ikus-entzundakoan (25') biografiaren laburpen idatzia jasoko dute, baina zenbait oker dituen. Okerrok bilatu, zuzendu eta B taldeari kontatu. Zuzenketa-orria B taldeak izango du. (Ikus 3.6. Eranskina)
- B taldeko ikasleek bideoa ikus-entzundakoan (25') datu-orria (ikus 3.6. Eranskina) beteko dute. Datuok bete eta A taldeari kontatu. Zuzenketa-orria A taldeak izango du.

Elkarri kontatu ondoren, komentatu oinarritzko egiturari eusten zaion: aurkezpena, gertaeren garapena, gertaeren sekuentziazioa.

⁴ Ispiluan. Luis Irizar. ETB

⁵ Berriketa gutxi: Maider Eg esek Harkaitz Canori. ETB

7 **jarduera** Radiobiografiak

Helburuak:

- Biografiaren eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzea.
- Biografiaren ezaugarriak lantzea.

Prozedura:

- Ikasleak bost taldetan jarri eta testu bana eman. Testuok bost pertsonaiaren biografia laburrak dira. (3.7. Eranskina)
- Talde bakoitzak egokitu zaion testua irakurri eta gero kontatzeko balioko dion biografiaren eskema egingo du. Denboralizazioari erreparatzeko eta errespetatzeko ohartarazi.
- Egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzeko batetik eta biografiaren ezaugarriak lantzeko, bestetik, galderei erantzun.
- Talde guztiek irakurritakoaren eskema amaitutakoan, bozeramaile bat aukeratuko dute. Eskemak talde guztiek ikusteko moduan jarriko dira (arbelean edo gardengailua erabiliz).
- Taldeko bozeramaileak, eskemari soilik jarraiki, irakurri duten pertsonaiaren biografia adieraziko die gainontzekoei. Biografia horren ezaugarriak (galderen bidez landutakoak) ere adieraziko dituzte.

⁶ Cano, H. Radiobiografiak. Enbido txikira. Elkar.

s e k u e D n t z i a

8 **jarduera** Biografia-lehiaketa

Helburua:

- Biografia idaztea.

Prozedura:

- Ikasleei honako hau jakinaraziko diegu:
Herriko aldizkariak, Udalaren laguntzaz, herriko pertsonaia xelebre/ospetsuen biografia-lehiaketa antolatu du. Biografiak fikzionatuak izan daitezke; hau da, pertsonaiak errealak baina pasadizoak asmatuak edo gertatuak.

Ekimen hori aprobetxatuz, zuen taldeak parte hartzea erabaki du. Hainbat ikaslek biografia idatzia aurkeztuko dute lehiaketara.
- Ikasleek pertsonaia ospetsuen zerrenda dute liburuan (Bilboko kaleen izenetatik ateratako pertsonaiak) eta entziklopediak ikasgelara eramango dituzte .
- Behin pertsonaia aukeratuta, dokumentazio-lana eta datu-biltzea egingo dute. Horretarako, ikasgelara eramandako entziklopediez baliatuko dira.
- Azkenik, biografia idatziko dute. Ikasleei ohartarazi benetako datutan oinarrituta, biografia fikzionatua izan daitekeela.

*Oharra: Tokian tokiko zerrenda egitea komeni denez, irakaslearen esku gelditzen da berau osatzea.

7 Lur eta Elhuyar hiztegi entziklopedikoak

18

IRAKASLEAREN LIBURUA
• 3. MAILA

Hainbat biografia 8

s e k u e **E** n t z i a

9 **jarduera** Biografia-lehiaketa II 30-40'

Helburuak:

- Unitatean zehar landutako edukiak bereganatu diren atzematea.
- Testu-era honen egituraz jabetu diren ala ez aztertzea.

Prozedura:

- Bezperan idatzitako biografiak ozenki irakurri. Ikasle-fitxan dakarrenari jarraituz, ikasleek berek egindako lana aztertu eta ebaluatuko dute.

Gutun-eredua

CURRICULUM VITAE-A: GUTUN-EREDUA**NORK**

Jon Urdangarin Peña
Urioste kalea, 14-5.a
ELANTXOBE
BIZKAIA

NORI

ETXAUZ burdin horniketak
Txusta kalea, 10
AZKOITIA
GIPUZKOA

Elantxoben, 1998ko ekainaren 20an

Jaun agurgarriak:

Hil honen 3an, Salmenta-laguntzailetak lanpostua eskainiz "EUSKALDUNON EGUNKARIA" n argitaratu den iragarkiari erantzunez, zuei idazteko erabakia hartu dut.

Bizkaiko Ean jaio nintzen, 1962ko martxoaren 20an, 36 urte ditut; ezkongabea naiz, eta soldadutzara joan beharrik ez dut izan.

Ikasketak: Gernikako "La Merced" ikastetxean, lan-batxilergo osoa bukatu nuen.

Frantses eta ingelesko 5 ikasturte burutu nituen geroago, Bilboko Hizkuntz Eskolan, bukaeran nota bikainak lortuz.

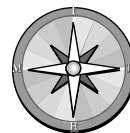
Joan zen apilirera arte, "Forjas de Araba" enpresan lan egin nuen, baina bizileku-arazoak zirela-eta, lanpostu hura utzi beharrean izan nintzen.

Orri honekin batera, lehen esandakoak egiaztatzen dituzten agiri guztiak bidaltzen dizkizuet:

- Lan-batxilergoko tituluaren fotokopia.
- Frantses eta Ingelesko emaitzen egiaztagiria.
- "Forjas de Araba" enpresan lan egin izanaren egiaztagiria.

Besterik gabe, eta zuen berrien zain geratzen naizelarik, agur bero bat.

Iz. Jon Urdangarin

Eskema-eredua

CURRICULUM VITAE-A: ESKEMA-EREDUA

I. NORBERAREN DATUAK

Izen-abizenak:

Jaioterria:

Jaioteguna:

NAN:

Helbidea:

Bizilekua:

Telefona:

Bizi-egoera:

Adb.

Karmen Erroteta Zabala

Urduliz

1962-08-07

17.677.845

Soloetxe kalea, 7-2.ezk.

Sopelana

946764344

Ezkongabea

II. IKASKETAK

NOIZ, ZER, NOR

Adb.

- 1968-76. OHO. Lauro ikastolan

- 1976-79. BBB. Plentziako Institutuan

- 1979-80 UBI. Plentziako Institutuan

- 1980-85. Pedagogia. Deustuko Unibertsitatean

III. IKASTAROAK

Ezagupenak, gainerako ikastagirien aipamena

NOIZ, ZER, NON lortuak

Adb.

-1987. Dislexiari buruzko ikastaroa. CIOSen

- 1987. CAP. Deustuko Unibertsitatean

IV. HIZKUNTZAK

ZEINTZUK: NOIZ, MAILA, NON, TITULUAK...

ulermena, mintzamena, idazmena, entzumena

Adb.

Euskara: 1982-87. Bilboko Hizkuntza Eskolan 5 mailak

1985. Euskaltzaindiako B titulua. Bergarako UNEDen Ingelesa:

ulermen-maila

Frantsesa: mintzamen-maila

V. LAN ESKARMENTUA

Zenbat denboraz, zein lan, zein enpresatan, lanpostua...

Adb.

1984-85 Ander deuna Ikastolan. Irakasle

1987 Txiki haurtzaindegian, Berangon. Haur-zaintzaile

VI. EGIAZTAGIRIAK

ZEREN AGIRIA

VII. DATA / IZENPEA

Beraz, nor da?

Jose Maria de Areilza

Espainiako politikaria (Portugalete, 1909 - Madril, 1997). Ingeniari eta legegizona. Mutrikuko kondesarekin ezkondua. *Falange Españolako* kidea, 1936ko altxamendu militarren prestaketan esku hartu zuen. Gerra ondoren Bilboko lehen alkatea (1937-38). Hainbat herrialdetan enbaxadore izan zen. Kanpo Arazoetako ministroa Joan Karlos I.aren lehen gobernuan (1975-76). Prentsan artikulua ugari idazteaz gain, zenbait libururen egile ere bada.

Juan Crisostomo Arriaga

Euskal musikagilea (Bilbo, 1806 - Paris, 1826). Hogei urte eskas zituela tuberkulosiak moztu zion onez hasitako ibilbidea. Hamaika urtez lehen lana burutu zuen eta hamalau urte zituela, bi ekitaldiko opera: *Los esclavos felices*. Hamasei urterekin Parisa joan zen musika ezagupenak sakontzera. 1826ko urtarrilaren 26an hil zen tuberkulosiak jota.

Pedro Arrupe Gondra

Euskal jesuita (Bilbo, 1907 - Erroma, 1991). Jesusen Lagundian 1927an sartu zen. 1938an Japoniara bidali zuten apaiz eta Hiroshimako bonbardaketa atomikoa bizi izan zuen 1945ean. 1965ean Jesusen Lagundiko Zuzendari Nagusi izendatu zuten.

Cristobal Balenciaga

Gipuzkoar jostuna (Getaria, 1895 - Jávea, 1972). Donostian abiatu zen bere lanbidean. Handik Bartzelonara eta gero Madrilara. Gerra zela eta, 1937an Parisa aldatu zen, eta han arrakasta handia lortu zuen berehala. Moda sortzailea zen aldetik mundu osoko bezeria hautatua bildu zuen. Arazo ekonomikoak zirela eta, bere enpresa itxi behar izan zuen 1968an.

Juan Telleria Arrizabalaga

Konpositore gipuzkoarra (Zegama, 1895- Madril, 1949). Donostian ikasi ondoren Madrilera jo zuen 1915ean; 1919-25 bitartean Frantzia eta Alemanian ibili ondoren Madrilera itzuli zen eta Madrilgo Kontserbatorioan ganbara-musika irakatsi zuen 1939-46 bitartean. Falange Españolaren himnoa, *Cara al Sol* ospetsua, konposatu zuen. Zarzuelak eta bestelako konposizioak ere egin zituen.

Sabino Arana Goiri

Abandon jaio zen 1865ean. Aitak karlisten azken gerratean parte hartu zuelako, familia guztia Ipar Euskal Herrira joan beharrean gertatu zen. Han egon zen denboraldi batean. Hamaika urtetan, berriz ere, Abandon ikusten dugu, eta gero Orduñako Jesuitetan batxiler egiten, aita Arana euskaltzalea irakasle zuelarik. Ondoren, Bartzelonara joan zen Zuzenbide, Filosofia eta Letrak ikastera. Denbora horretan guztiz euskalduntzen da. Baina euskara ez ezik, Euskal Herri osoa salbatu nahi du, eta politikan sartzen da erabat. Bi aldiz espetxean egona, oso gazterik hil zen, 1903an.

Gabriel Aresti

Bilbotarra (1933-1975). Ogibidez, merkatal irakasle. "Euskaldun berri" direnetakoa. Bera izan da euskal poesia berriari bultzada handiena eman diona. Oso eztabaidatua izan da. Haren euskaltzaletasuna zalantzan jarria izan da; baina euskara bere borondatez ikasteaz eta euskaraz egin zuen lanaz nahikoa frogatu zuen bere euskaltzaletasuna. Azken aldera baztertu samarra zegoen literatur lane-tatik.

Resurreccion M. de Azkue

Lekeition jaioa (1864). Lehen ikasketak Lekeition, eta batxilergoa Bilbon egin zituen. Gero Gasteizko seminarioan, Salamancako unibertsitatean Biblia eta Zuzenbidea sakondu zituen. Ondoren, Bizkaiko Diputazioak ireki zuen euskara irakasteko katedra oposizioz irabazi zuen. Musikalaria ere bazen. Bere bizitza guztia euskarari emanik bizi izan zuen. Bera izan zen Euskaltzaindiaren buru, sortu zene-tik, hil zen arteraino (1951). Espainiako Akademiako batzarkide izan zen.

Luziano Bonaparte

Napoleon I.aren iloba. Ingalaterran jaio zen, aita han baitzuen preso. Gaztaroa Italian igaro zuen. Ezkondu eta apartatu eta gero, emaztea hiltzean euskaraz ondo zekien beste bat hartu zuen: Klementzia Richard. Napoleon III.ak printze titulua eman zion, baita urteko 130.000 frankoren dotea ere. Bost txango egin zituen Euskal Herrira (1856-1869). Laguntzaile asko izan zituen (Intxauspe, Duvoisin, Uriarte,...) euskal lanak egin eta argitaratzeko. Hiltzean (1891), haren bibliografia inprimatua Chicagora eramane zuten, eta inprimatu gabea, euskal diputazioetara.

Juan Antonio Mogel eta Urkiza

Eibarren jaioa (1745). Apaiz egin zen eta Jemeingo (Markina) erretore izan zen hil arte (1804). Gizon jakituna, eta jakintsu askorekin harremanak zituen. Euskaltzale sutsua; euskararen batasunaz asko arduratu zen. Euskalki gehienak bazekizkien. Bere libururik ospetsuena "Peru Abarka".

Joannes Leizarraga

Protestanteen erreformak, zeharka bederen, garrantzizko eragina izan zuen literaturan. Gizon hau dugu honen lekuko. Beaskoitzan jaio zen, Lapurdin. Apaiz katolikoa izan zen, seguraski, protestante egin aurretik. Albretoko Joana, Nafarroako erregina, protestantismoa Euskal Herrian sartu nahian zebilen. Leizarraga izendatu zuen Biarnoko protestanteen sinodoak, 1564ean. 1567an Bastidako artzain bezala ageri da Joannes. 1600. urte aldera hil zen.

Bernat Etxepare

Ezer gutxi dakigu autore honen bizitzaz. Dakigun apurra, beraren liburutik dakigu. Behe Nafarroako Eiheralarre herri txikiko erretore izan zen. Preso ere egon zen. Horri buruz olerki bat egin zuen: *Mossen Bernat Etxepareren Kantuya*. Dirudienez, arrazoi politikorengatik egon zen kartzelan: Gaztelako errege Fernandoren alde atera zen nonbait. Lanak: *Linguae Vasconum Primitiae*.

Tartalo edo Torto

Euskal mitologiako jeinu gaiztoa, bekokian begi bakarra duena. Haitzuloetan bizi da eta bertara inguratzen den edonor hartu eta jan egiten du. Homeroren *Odissea*-ko Polifemorekin parekatzen da. Literatur obra askotan azaltzen da.

Antonio Trueba

Idazle bizkaitarra (Galdames, 1859- Bilbo, 1889). Karlistadaren garaian Madrilera joan zen bere osabaren dendan lan egitera eta atsedeanaldietan idazten hasi zen. Udal-lan-gile egin zen gero; asti gehiago zuen idazteko eta nobela prestatu zuen. Literatur ikasketak egin zituen 1844-50 bitartean. *El libro de los Cantares* argitaratu zuen 1851n eta ospea lortu zuen. Bizkaira itzuli zen (1862-72), baina Bigarren Karlistadan karlistatzat jo eta Madrilera joan behar izan zuen. Ondoren Bizkaira itzuli zen. Bizkaiko ohitura eta historiaz eginiko deskripzioak ditu lan nagusiak.

Santiago Aznar Saratxaga

Politikari sozialista bizkaitarra (Bilbo, 1904-Caracas, 1979). Lehen Euzko Jaurlaritzako industri ministro izan zen (1936). Bere proposamena onartuz, gobernuak ikurrina bandera ofizialtzat hartu zuen (1936). UGTren sortzaileetakoa eta bertako idazkari nagusi izan zen. *La lucha de Clases*, *Deia* eta *Euzkadi* aldizkarietan argitaratu zituen bere artikuluak.

Balentin Berriotxo

Erlijioso bizkaitarra (Elorrio, 1827-Tonkin, 1861). Logroñon eta Elorrioren filosofia ikasi ondoren Toledora joan eta domingotarren ordenan sartu zen (1853). Asiarara misiolari bidali zuten (1856): Manilan eta Macaon egon ondoren Tonkingo misioetara iritsi zen (1858). Garai hartan, Tu-Duc enperadoreak kristautasuna erauzi egin zuen, eta misiolariak ihes egin zuten, baina 1861ean preso hartu, torturatu eta hil egin zituzten. Hasieran han lurperatu zuten gorpua, eta 1885ean Elorrioko parrokiako hilobira ekarri zuten. Pio X.ak dohatsu egin (1906) eta Joan Paulo II.ak santu egin zuen (1988). Bizkaiko patroia da.

Blanka Nafarroakoa

Pertsonaia historiko nafarra (?-1156). Nafarroako Gartzia V.a Berrezarlearen alaba eta Antso VI.a Jakitunaren arreba. Gaztelako Alfontso VII.aren seme Antso III.aren ezkondu zen 1111n eta ondorioz Gaztelako erregina bihurtu behar zuen bere senarra erregetzean, baina lehen semeaz, Alfontso VIII.a izango zenaz, erditzean hil zen. Naiarako monastegian ehortzi zuten eta erregina izatera iritsi ez bazen ere, Antso III.ak "Gaztelako erregina" titulua ezarrarazi zuen haren hilobiko lauzan.

Jose Maria Basualdo Elejalde

Txirrindulari arabarra (Gasteiz, 1948). Ziklo-krosean espezializatua. Espainiako hiru txapelketa lortu (Tolosan 1969an, Pontevedran 1970ean eta Durangon 1971n) eta munduko lau txapelketatan parte hartu zuen 1968-71 bitartean. 1971 txirrindulari profesional bilakatu eta Espainiako txapeldun izan zen.

Enrike Areilza Arregi

Mediku bizkaitarra (Bilbo 1860-1926). Medikuntza-ikasketak egin, Parisen espezializatu eta Trianoko ospitaleko zuzendari eta zirujau izan zen. Ebakuntza-teknika modernoak berri izaten saiatu zen beti. Europan zehar bidaiatu zuen tuberkulosiaren aurkako metodoak ikasteko (1909). Itzuli ondoren, eskuratutako teknikak Goriako ospitalean erabili zituen, arrakasta handiz. Erromako "Esposizione Internazionale d'igiene Sociale" delakoan ohorezko aipamena eta urrezko domina irabazi zituen. Berrito Europara joan, sortu nahi zuen elbarritu eta ezinduentzako eskolarako teknikak bereganatzeko. Bilboko ospitaleko zuzendari zela, berrikuntza asko egin zituen.

Pernando Amezketarra (Fernando Bengoetxea Altuna)

Bertsolari eta pertsonaia xelebre gipuzkoarra (Amezketarra, 1764-1823). Bitxikeria eta ateraldi zorrotz, azkar eta argietarako joera. Bertsolari handi eta ezaguna izan zen. Bertsolari handia; Ametz, Zabala, Txabaltegi, Altamira, Otobezino eta garaiko bertsolari guztien buru izan zen. Mito bilakatu da, barreragile gisa. Hainbat pasadizo bitxiren ardatz izan zen; bereak eta besterenak ere erantsi zaizkio.

Fausto Fermin Elhuyar Lubize

Geologo, kimikari eta mineralogo euskal herritarra, jaiotzez errioxarra (Logroño, 1755 - Madril, 1833). Jatorri lapurtarreko familia batean sortua. Parisen kimika eta mineralogia ikasi zituen. Euskalerriko Adiskideen Elkarteko irakasle; elkarteari esker, Alemania, Austria eta Hungariara jo zuen ikasketak sakontzera, eta ondoren metalurgia irakasle aritu zen Bergaran (1781-85). Laboratorioak antolatu zituen, eta bere lanik aipagarriena ikerketa mailakoa izan zen: wolframioa isolatu zuen anaiarekin batera (1783). Erakundea utzi eta Europara jo zuen berriro, eta handik Amerikara anaiaren urratsen atzetik. Mexikon, meategiak ustiatzeko Born metodoa ezarri zuen. Mexikoko independentzia-mugimendua indartu zenean, Madrilera aldatu zen (1821), beti ere erantzukizun handiko karguen ardura izan zuelarik.

Joan Jose Elhuyar Lubize

Mineralogo eta kimikari euskal herritarra, jaiotzez errioxarra (Logroño, 1754 - Santa Fé de Bogotá, 1796). Errioxa eta Parisen ikasi ondoren, Karlos III.aren beka batekin Saxonia, Bohemia, Hungaria eta Suedian metalurgi alorreko ikasketak egin zituen. Bertan izan zen denbora luzean. Bergarako Erret Mintegian anaiarekin batera wolframioa isolatu eta gero Kolonbiara joan zen bertako meatzaritzako arduradun nagusi izendatuta. Bertan ezkondu eta hil zen.

Andoni Egaña Makazaga

Idazle eta bertsolari gipuzkoarra (Zarautz, 1961). Euskal Filologian lizentziatua da. 1986 eta 1989ko Euskal Herriko Bertsolari-txapelketa Nagusian finalista eta 1993koan eta 1997akoan txapelduna izan zen. *Sokratikoe*k ere *badute ama* ipuin-bilduma (1989), *Aitaren batean* artikulubilduma (1990) eta beste hainbat lan idatzi ditu.

Paco Rabanne (Francisco Rabaneda)

Jostun eta jantzi-disenatzaile gipuzkoarra (Pasaia, 1934). Gerra Zibilaren amaieran familiarekin Britainiara joan zen, eta 1950ean arkitektura ikastera Parisera. 60ko hamarkadan josten hasi eta Balenziaga ezagutu zuen. Moda desberdina eta iraultzailea egin daitekeela erakustearren, garaiko materialak (aluminioa, papera, plastikoa) erabiltzen hasi zen. 1964an lehen erakusketa egin zuen, arrakasta handiarekin, eskandalua ere piztu zuelarik. 1970eko hamarkadaren amaieran oihaltzaileak erabili zituen, baina ukitu pertsonalaz.

Santxo VI Jakituna

Nafarroako erregea 1150-1194 urteetan (1128 inguruan -1194). Bere erregealdian, Gaztelarekiko gatazkek jarraitu zuten Errioxa zela eta. Sistema zistertar berria bultzatu zuen, eta legedia eta administrazioa arautu zituen. Nafarroako lehen egiazko erregea izan zen. Berebiziko garrantzia hartu zuen Euskal Herri barnean, Nafarrokoek gainera, gotorleku eta hiri ugari eraiki eta sorrarazi baitzituen Araban eta Gipuzkoan.

Santa Kruz apaiza (Manuel Santa Kruz Loidi)

Gipuzkoar apaiz gerrilari karlista (Elduain, 1842 - Pasto, Kolonbia, 1926). Etxe xume batean sortu eta umezurtz geratu zen haurretan. Gasteizko seminarioan ikasi eta, apaiztu ondoren, Hernialdeko erreto-re egin zuten (1866). Iparraldera jo beharra izan zuen geroago, karlisten konspirazioan zebilelako, baina 1872 itzuli egin zen Gipuzkoara, karlista-talde baten buru. Preso hartu, baina ihes eginda borrokan jarraitu zuen, bere ospea euskal bazter guztietara zabalduz. 1874an, azkenik, Hego Euskal Herritik alde egin zuen, eta Lille, Londres eta Jamaika aldean ibili zen. 1891n, Kolonbiako San Ignacio izeneko herria antolatu zuen eta hantxe hil zen.

Félix María Samaniego

Arabar idazlea (Biasteri, 1745-1801). Valladolideko unibertsitatean ikasi eta gero, Frantziara joan eta entziklopedistekin jarri zen harremanetan. Euskal Herrira itzuli zenean, ezkondu eta Bergara hartu zuen bizitoki. *Fábulas morales* (Alegia moralak) idatzi zituen (1781). Bederatzi liburutan bildu zituen 137 alegia, horietatik asko, Esopo, Fedro, La Fontaine eta beste alegiagile klasiko-en moldeei jarraituz.

Agustín Gainza Bikandi

"Piru" deitua. Bizkaiko futbolaria (Basauri, 1922- Bilbo, 1995) hegaleko ezkerrealdean jokatzen zuen. 33 partidu jokatu zituen Espainiako selekzioarekin, eta 11 gol egin zituen. Bi aldiz izan zen Espainiako Liga lehiaketan irabazle Bilboko Athletic taldearekin (1942-43 eta 1955-56), eta zazpi aldiz Kopa delakoan (1943, 1944, 1945, 1950, 1955, 1956 eta 1958).

Julián Gayarre Garjón

Nafarroako opera abeslaria (Erronkari, 1844 -Madril, 1890). Tenorea. 21 urte zituela Madril joan zen musika ikastera, eta ondoren Milana, Varesen kantatu zuen lehen aldiz. Zazpi urtez Europako antzokirik ospetsuenetan kantatu ostean, Milango *Scala* ospetsura itzuli zen. Arrakastaz arrakasta garatu zuen bere karrera. Osasun ahu-lekoa zen, eta jaioterrira itzuli zen. 1884 eta 1889 urteetan kantatzen hasi zen berriro, baina 1890ko urtar-rilaren lean hil zen. Funtzioen amaieran *Gernikako Arbola* kantatu ohi zuen.

Katalina Erauso

Alferez Moja deitua. Gipuzkoar abenturazalea (Donostia, 1585 edo 1592 - Quitlaxtla, Mexiko, 1650). Lau urte zituela Donostiako moja domingotarren komentuan sartu zuten, baina 1603an Gasteiz aldera ihes egin zuen gizonez jantzita: handik aurrera gizonezko jantziak erabili zituen beti. Amerikara jo zuen. Hainbat herrialdetan ibili ondoren (Panama, Bolibia, Peru, Txile), Cuzcon, gizon bat hil zuela eta, apezpi-kuaren etxean ezkutatu, eta hantxe aitortu zuen emakumea zela. 1620an Europara itzuli zen, eta 1630ean Mexikora joan zen.

Imanol Uribe

Euskal zinemagilea (San Salvador, 1950). *El proceso de Burgos* (1979) dokumentala izan zuen bere lehen filma. Bai hura eta bai ondorengo biak (1983, *Segoviako ihesa* eta *Mikelen heriotza*) Euskal Herriko gertakizun politikoetan oinarritzen dira. Geroztik *Adios, pequeña*, *El rey pas mado* edo *La luna negra* egin zituen. 1994an *Días contados* egin zuen, urte horretako Donostiako Zinemaldian Urrezko Maskorra irabazi zuena.

Gabriel Urralburu Tainta

Nafar politikari sozialista (Ezkaroze, 1950). Fraide izan ondoren PSOE-ko kide egin zen eta 1977an Nafarroako Legebiltzarreko diputatu hautatu zuten. 1982an Nafarroako Alderdi Sozialistako idazkari nagusi hautatu zuten. Nafar gobernuko lehendakari izan zen 1984-91 bitartean. 1994ean PSN-ko idazkaritza kargua utzi behar izan zuen iruzur kontu batzuk zirela-eta.

Julio de Urquijo Ybarra

Bizkaitar idazle eta euskaltzalea (Deustua, 1871 - Donostia, 1959). Zuzenbide-ikasketak egin zituen. Familia karlistakoa, Karlos VII.aren laguntzaile ibili zen urte askotan. Bi aldiz Madrilgo Legebiltzarrean diputatu. Baserriz baserri eta zokorik zoko ibili zen liburu zaharren bila: haren liburutegia Mitxelena Kulturunean gordetzen da. 1907an *Revista Internacional de Estudios Vascos* (RIEV) aldizkaria sortu zuen, euskal ikerketen oinarri izan nahian.

Julio Caro Baroja

Nafar etnologoa, historiagilea eta antropologoa (Madril, 1914 - Bera, 1995). Pio Barojaren iloba. 17 urte zituela Jose Miguel Barandiaran eta Telesforo Aranzadirekin hasi zen lanean. 1940ean Aintzinako Historiako doktoretza eskuratu zuen. Espainia eta Euskal Herriko Aintzinako eta Erdi Aroko historia aztertzerakoan, guztiz kontuan hartu beharrekoa. Euskal etnografiari buruzko lan asko argitaratu du.

Nicanor Zabaleta

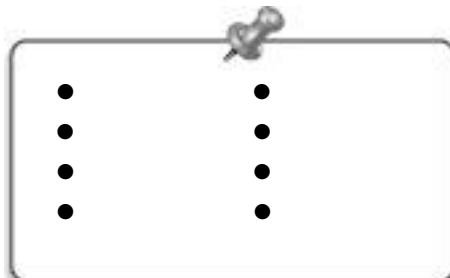
Gipuzkoar arpajolea (Donostia, 1907 - San Juan de Puerto Rico, 1993). Donostiako kontserbategian hasi zituen ikasketak, eta Madril eta Parisen osatu zituen. 1933an Bilbon jo ondoren, kontzertuak ematen hasi zen Europa eta Amerika osoan. Teknika miresgarria zuen, eta arparen baliabideak berritzeko ahalegin handiak egin zituen: berak erabili zuen aurreneko aldiz zortzi pedaleko arpa, zazpikoaren orde. Bestalde, ikerketa-lan handia egin zuen.

Maurice Ravel Deluarte

Lapurtar musikagilea (Ziburu, 1875 - Paris, 1937). Parisen egin zituen musika-ikasketak. Orkestarako musikagintzan iaioa bazen ere, lehen-bizi pianorako lan ugari idatzi zituen. Estatu Batuak, Kanada eta Ingalaterran ibilia. Oxfordeko Unibertsitateko ohorezko doktoretza jaso zuen. Bere lanik aipagarrienak *Rapsodie espagnole* (1907) eta *Bolero* (1928) dira.

Mattinen bizitza

Testua irakurri eta proposatzen zaizuen hiztegia landu. Ahal duzuela, ez erabili hiztegirik, kontestuari erreparatuz egin lan. Galderei erantzun komuna ematen saiatu. Konektore/narrazio-adierazleen zerrenda egin.

Mattin, nere gizona

Lehen urteak

1916an, urriaren hamekan sortu zen Mattin Ahetzekoa, Harrieta laborari-etxean. Bazituen bi arreba, Mari Terexa eta Mari Luixa. Biak ezkonduak dira aspaldian. Burrasoak, Pantxoak aitak eta amak Mayi Jeanne, hauek ere zenduak orai. Zonbeit urte etxe hortan iraganik, Mattinen burrasoek deliberatu zuten joatea handik berrehun metra urruntxagoa, aitonak erosi etxe ttiki batetarat, Kaxandegia deitzen dena.

Bizi moldea sanjatu zen orduan. Aitak gan behar zuen lanerat. Harrobian aritu zen urte batzuez. Nola hargintzan baitzuen jokoa, langile gisa ibiltzen zen jornalean. Ama, berriz, josten. Maxina buru gainean ezarririk, hurbileko etxetarat gaten zen. Mozkina gutti zen: behi baten hazteko manera bakarrik. Hiru haur eskolarat gaten ziren. Eskolatik etorri eta behia behar zen soroan zaindu...

15.or.

Sinonimoak eman:

- sortu:
- laborari etxean:
- zenduak:
- deliberatu:
- mozkina:

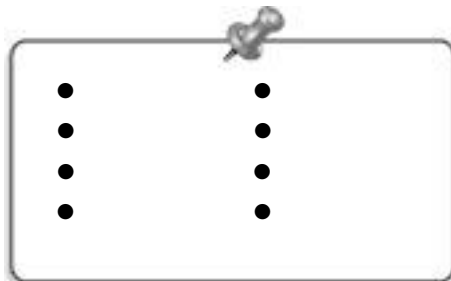
Hitzok batueratu:

- zonbeit:
- sanjatu:
- maxina:
- gutti:
- gaten:

Pasarte hau irakurri eta gero, biografiak idaztea zaila dela iruditzen zaizue? Aparteko estilorik behar dela uste duzue?

Testua irakurri eta proposatzen zaizuen hiztegia landu. Ahal duzuela, ez erabili hiztegirik, kontestuari erreparatuz egin lan. Galderei erantzun komuna ematen saiatu. Konektore/narrazio-adierazleen zerrenda egin.

Mattin, nere gizona

Espos lagunak

Hamalau urte nituen, eskolako etsaminak bururatu nituelarik.
 Orduan ez baitzen ofizio handirik gure eskualdean, burrasoek seroretarat igortzen gintuzten josten ikasteko.
 Baginen hamar bat nexka gazte, elgarrekin gaten ginenak. Ahetze herrian ziren serorak orduan.
 Eguna konplituta etxerat buruz jiten ginen denak. Batzuk dena ixtorio, zeren barne hartan ez baitzen sobera jostatu behar.
 Erran behar da ere, Ahetzen bazela errota xahar bat. Jendea frango ibiltzen zen bihia ehotzen.
 Denbora hartan gerla ondoa zen. Etxe gehienetan ogia berek egiten zuten.
 Orduan nuen nik ere Mattin ezagutu. Maiz bazuen errotarat gateko estakurua.
 Urrunetik entzuten ginuen haren kantua, zeren tenoreak xuxen segitzen zituen...

23.or.

Sinonimoak eman:

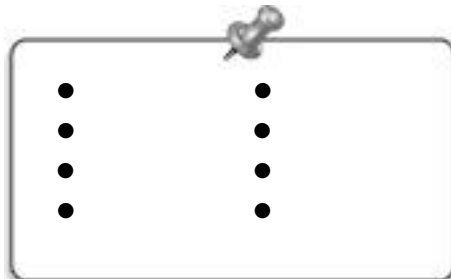
- orduan:
- igortzen:
- seroretarat:
- sobera:
- estakuru:

Hitzok batueratu:

- burrasoek:
- buruz:
- erran:
- tenoreak:
- gateko:

Pasarte hau irakurri eta gero, biografiak idaztea zaila dela iruditzen zaizue? Aparteko estilorik behar dela uste duzue?

Testua irakurri eta proposatzen zaizuen hiztegia landu. Ahal duzuela, ez erabili hiztegirik, kontestuari erreparatuz egin lan. Galderei erantzun komuna ematen saiatu. Konektore/narrazio-adierazleen zerrenda egin.

Mattin, nere gizona

Mulienea

Ahetzeko Mattinen etxea nun dagoen? Hantxet kasko kaskoan. Alde baketik, Larrun mendia, bisean bis; eta, bertze aldetik, Bidarteko eta Getariako itsasoari begira.

Etxearen izena? Mulienea. Haize errota izanen zen, hain segur, denboraz, zeren Moulin baitu izenaren hastapena. Izan dadin haizea, hego, itsas, iduzki aldetik, denek airatzen dute etxearen ingurua.

Goizeko iduzkia agertzean, halako bozkario bat senditzen da gure bihotzetan. Halaber, ilun nabarrean, denak ixiltasunean biltzen gaitu gauaren beltzak gure sukalde xokorat. 1947an, uztailaren 9an, ezkondu ginen Mattin eta biak. Haren aita eta amarekin bizitu ginen hiru urte eta erdi. Laborantzatik bizi ginen lauak. Bizitza goxo bat ereman dugu elgarrekin. Egun guzia lanean ariturik, aratsa heldu zenean, kartetan aritzen ginen, sos pixkat jokatzuz. Jokoari gustu gehiago atxemaiten ginuen, zerbeit purruxka irabaziz. Artetan ixtorio zonbeit ere kondatzen ginituen...

33.or.

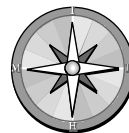
Sinonimoak eman:

- hastapena:
- bozkario:
- laborantzatik:
- sos:
- artetan:

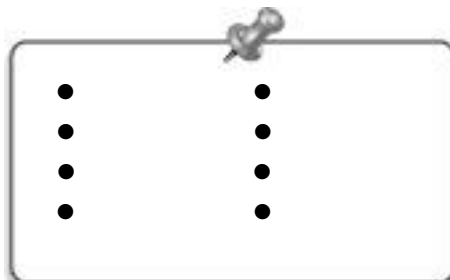
Hitzok batueratu:

- bisean bis:
- bertze:
- iduzki:
- aratsa:
- atxemaiten:

Pasarte hau irakurri eta gero, biografiak idaztea zaila dela iruditzen zaizue? Aparteko estiloric behar dela uste duzue? Hartzailea kontuan hartu behar al da?

Testua irakurri eta proposatzen zaizuen hiztegia landu. Ahal duzuela, ez erabili hiztegirik, kontestuari erreparatuz egin lan. Galderei erantzun komuna ematen saiatu. Konektore/narrazio-adierazleen zerrenda egin.

Mattin, nere gizona

Ameriketarat

Xarles Iriart, Donibane-Garazikoa, okupatzen zen paperez, Ameriketarat gan behar zuten jendeentzat.

Egun batez, 1960an, deliberatzen du, behar dituela Mattin eta Xalbador berekin ereman hango tokien bisitatzeko. Gure bi pertsulariek baietz eta baietz, on hartzen dute haren mandatua.

Pariseraino treinean joan ziren. Han arribatuta, Boeing 707 egundaino ibiliak etziren aireko abion ederrean hegaldatu ziren Californiarat.

Zer goxotasun barne hartan! Hotesse de l'air nexka paregabeak, jenden artean harat hunat, zerbeit eskas zutenez galdeginez edo berdin irri polit bat erakutsiz.

Bisitatu zituzten Reno, Backersfield, San Francisco eta bertze ainitz leku eder. Hango zabaldurak! Bistaz ikus ahalikako eremuak. Etxeak taulaz eginak, lur ikararengatik...

91. or.

Sinonimoak eman:

- arribatuta:
- egundaino:
- eremuak:
- okupatzen:
- mandatua:

Hitzok batueratu:

- pertsulariek:
- harat hunat:
- ainitz:
- bertze:
- zerbeit:

Pasarte hau irakurri eta gero, biografiak idaztea zaila dela iruditzen zaizue? Aparteko estilorik behar dela uste duzue?

Alfer frustratua

XABIER OTAEGI: "ALFER FRUSTRATUA NAIZ"

Aita josten aritzen zen. Amak, berriz, etxetik kanpo lan egiten zuen. Familia abertzalea zen garai hartako nazionalista gurasoen aldetik eta gurasoen gurasoen aldetik ere. Abertzaletasun-giro hori bizi zen etxean".

"Oso guapoa nintzen (barrez) -ederra esan nahi duzu?- Ez. Orain kiloak soberan baditut ere, oroitzen naiz behin Kontxan aitarekin paseatzen nindoala, orduan hiruzpalau urte izango nituen, aita bota zidala lotsa ematen ziola nirekin ibiltzeak hain hezurtsu eta argal ikusten ninduen. Aita, berriz, ehun eta piku kiloko gizonpuska zen."

Kalekumea

Txikitan kalean ordu asko emandakoa da Xabier, Donostiako Parte Zaharrean. Bizitzen ikasteko ba ote da eskola hobetik?: "Asko bizi ginen kalean. Orduan, noski, kale-bizitza posible zen. Egun ez nieke neure semeei kalean bizitzen utziko, baina orduan sano-sanoa zen. Kotxerik gabe bizi ginen. Parte Zaharra gurea zen. Futbolean aritzen ginen batik bat, baina baita garai hartako beste jolasetan ere, kaniketan, txapetan, bizikletan, koadrila guztiarentzat bakarra genuen baina".

"Portuan ere ibiltzen ginen. Uda-partez bainatzera eta arrantzan egitera joaten ginen portura. Pantxitoak eta harrapatzen genituen batez ere. Oso gozoak izaten ziren, fresko-freskoak. "Perrita al agua" ere egiten genuen portuan. "Perrita al agua, caballero!" eskatzen genuen, nahiz eta orduan jendeak pezetak eta duroak

Donostian jaioa, 1952an, uda hasten zen egunean bertan. Etxean jaioa da, garai batean bezala, eta seme bakarra: "Seme bakarra nintzen. Beraz, zaharrena eta gazteena. Baina, mimatua ez. Ez dut uste seme bakarra

nintzelako mimatua izan naizenik. Etxean maitasuna eta xamurtasuna nabaritu izan dudana? Bai, dudarik gabe. Baina, kontxo!, gogor ere tratatu ninduten. Nik jaso izan ditudan zigorrak zigorrak ziren.

bota. Noizbehinka baten batek bost durokoa ere botako zuen eta guk harrapatu. Guk, orduan, hiruzpalau pezetarekin kakahuete-zorro bat erosi eta, batzuetan, Trueba zine-aretoa joaten ginen, "sesión continua" ikustera.

Eskolan alfer samarra

Baina haurrek ere ezin izaten dute beti firin-faran ibili. Ailegatu zitzaion noiz-bait eskolara joateko ordua. Eskerrak ikastolan garaiko eskoletako giro estua ez zegoen! "Lurrean eseritako ikastola" esaten dio Xabierrek Elbira Zipitriak, Mari Karmen Mitxelenak eta abarrek portuan sortutako ikastola ezkutukoari: "Oso polita izan zen esperientzia hura. Etxe batean zegoen ikastola.

Bederatzi urte bete arte aritu ginen ikastola hartan. Gero Lizoean sartu ginen. Hura ere ordurako nahikoa aurrerakoa zen. Pentsa ezazu, ikas-

gela bakoitzean hamabost edo hamasei lagun ginen, neskak eta mutikoak elkarrekin gainera. Gu izan ginen lehenengoak horretan. Beste eskoletan, artean, neska-mutilak ez zeuden nahasturik".

"Zer moduzko ikaslea nintzen? Nahikoa txarra. Balio, berez, balio izan dut ikasteko. Agian, alfer samarra nintzen, behar handirik ikusten ez nuelako edo. Kurtsoak gaintitzen nituen, baina ez naiz punta-puntakoa izan. Gero, askoz beranduago, izan dut ikasteko grina".

"Beti esaten dut nahikoa alfer frustratu naizela, ze beti lanean nabil" dio Xabierrek etsita, eta arrazoi du. Izan ere, batxillerra bukatu bezain laster utziko du eskola. Baita lanari berehala heldu ere, hamabost urte besterik ez zituela. Garai hartako Banco de Vizcayan, egungo BBVn

hasiko da lanean. Nork esango zuen ume mukizu hura sukurtsal-zuzendari ere izatera ailegatuko zenik! Dena den, banketxeak ez du hainbestearaino lotuko, goizeko ordutegia izaki, arratsaldeak bere zaletasunak lantzeko izango baititu. Ez dira gutxi, alajainetan!

"Ni beti izan naiz nahikoa kantuzale. Bestalde, oroitzen naiz garai hartan, hamabost-hamasei urterekin, Kresala dantza-taldean sartzen naitela. Han oso giro majoan murgildu nintzen. Dantzak, folkloreak, euskarak berak ere harra-patu ninduten. Garai hartan ere, agian hamasei urterekin, Donostiako Euskal Iztundean sartu nintzen euskara sakontzeko. Baina, gero, bertako antzerki-taldean hartu ninduten, gaztetxo batentzat paper bat zegoelako. Berrogei-berrogeitabost urteko eta gehiagoko pertsonak baziren, betidanik antzerkia egiten ibilitakoa. Niretzat haiekin antzerkia egitea mundiala zen. Gero, Antzerti izan denaren lehen urratsak ziren haiek."

Pailazokeriatan

Koadrilan ere berehala piztu zen antzerkirako grina. Hurrei zuzendutako antzerki-talde bat osatuko dute, hemezortzi-hemeretzi urterekin, lana euskaraz soilik egiten dutela. Ez du asko

iraungo, ordea, handik urte betera Kixki, Mixki eta Kaxkamelon pailazo-talde bihurtuko baitira: "Lehen zatian antzerkia egiten genuen eta, bigarreanean, pailazoen ekitaldia. Baina pailazoek egundoko arrakasta izan zuten, eta antzerki-taldea, berez indarra galdu-ta, desegin egin zen. Pailazoek, berriz, ez zuten gutxi iraun, hamabi urte. Urte horietan, bataz beste, hirurehun emankizun izango genituen, azken aldian gero eta gutxiago. Hori garai hartan Euskal Herriko talde afizionatu batentzat izugarrizko arrakasta zen".

ETBk, 1984ean, saio bat eskaintzen dienean hasten da komeria. Hirurak bat etorri ezinik, taldea desegin egiten da. Dena dela, Arozenak eta Xabierrek hirugarren baten laguntzarekin talde berria osatzen dute, ETBn lan egiteko. Horrela jaio zen Txirri, Mirri eta Txiribiton, etenik gabe lau urtez hurrei eta gurasoei orduak eta orduak gozatu dizkien pailazo-taldea. Egun, ordea, Txirri eta Mirri ETBko "Funtzioa" saioan Xabier eta Peter dira, antzezleak bere pertsonaia aldatzeko prest egon behar baitu beti. Ez dago iraganari begira egoterik.

halakoa nitaz guztiz maiteminduta zeudela. Baina beranduegi jakin, cagüen la leche! Agian, timido baino kortatua naiz. Kosta egiten zait egoera berri batean sartzea. Agian, timido izateari utzi nion, baina egoera zailetan, garai batean atsegin zitzaidan neska baten aurrean eta horrelakoetan, zerbait esan nahi dut, gauza barregarriren bat edo, eta ezin. Kuriosoa da, baina eskenategian ez zitzaidan inoiz gertatzen. Han banekien inprobisatzen. Baina pertsona bakar baten aurrean zailago egiten zitzaidan, eta egiten zait orain ere".

Irratian, Donostiako Herri Irratian, ere sartuko du muturra, eta ia-ia Euskadi Irratian ere bai. Irrati horretan sartzeko froga gaindituta, atzera egingo du, banketxea ogibide aproposagoa nonbait. Baina, utz ditzagun piska batez lan-kontuak. Nolakoa izan da Txirri edo, hobeki esanda, Xabier bere eguneroko bizitzan? Pailazokeriatan trebatuta, neskatan aritzeko dohai aparta izango zuen, jakina!:

"Bai, zera! Neska-kontuetan gure garaiak eman zuenaren produktu besterik ez gara. Nahikoa timido ginen, eta hemen defendatzen naiz esanez "ginen" eta ez "nintzen", koadrila ere sartuta. Jendeak uste du kristoren azala daukadala, baina timidoa izan naiz beti. Neska-kontuetan?... Ba, tipo arrunt bat izan naiz. Kontxo! Ligatzen nuen, baina ez gehiegi. Gainera, nahikoa despistatu nintzen horretan. Gero gertatu izan zait jakitea halakoa eta

Irizar/Cano

A taldea

Hona hemen ikus-entzun duzun biografiaren laburpentxoa. Bertan hainbat oker daude. Bilatu, zuzendu eta, testuaz baliatuz, B taldeko bati kontatu. Zuzen ari zaren ala ez ikaskideak esango dizu, berak baitu zuzenketa-orrria.

Ispiluan: Luis Irizar

La Habanan jaio nintzen 1930ean, nire gurasoek pelotarientzako pentsioa baitzuten. Lau urte nituela etorri nintzen Donostiara eta han familiak jatetxea zabaldu zuen.

Atotxan hasi nintzen ikasten fraileekin, eta handik Arantzazura joan nintzen kantari egitera. Atotxan kantatu egiten nuen eta Arantzazun ere koruan egon nintzen. Oso ahots ederra nuen. Handik atera eta *Maria Cristina* hotelean hasi nintzen lanean, tabernan.

Dena den, nire zaletasuna etxean sortu zen, familiaren jatetxean, baina *Maria Cristinan* hiru urte eman ondoren, Igeldora joan nintzen lanera. Udan etxean egiten nuen lan; neguan Igeldon.

Ingalaterran, Frantzia eta Espainian aritu nintzen lanean. Horrela ikasi nituen lau hizkuntza, baina euskaraz aritzea zail egiten zait.

Nire emaztea Gurutze Gorrian ari zen lanean eta anaia bisitatzera joan nintzenean ezagutu nuen. Berarekin ezkondu nintzen eta lau seme-alaba eduki genituen, berauetatik gazteena izan ezik, denak Euskal Herrian jaioak dira.

Londoneko *Hilton* Hotelean lan egiteaz gain, hango "chef" izatera heldu nintzen. Europa osoko sukaldariak zeuden, zortzi jatetxe baitzeuzkan. Hainbat ikasi nuen bertan.

Londonetik itzulita, *EUROMAR* jatetxea, hotela eta sukaldari-eskola sortu nituen. Oso garai polita izan zen eta sukaldari-eskolatik ateratako sukaldariak dira Europako onenak.

Handik hiru urtera, Madrilera etorri nintzen eta *ALCALA* Hotelaren eta *BASQUE* jatetxearen zuzendari izan naiz. Bitartean, Xabier Zapirain, nire lagunaren proposamenari jarraituz, *GURU - TZE-BERRI* jatetxea hartu nuen, eta elkarrekin aritu ginen hainbat urtetan. Baina azkenean aukera egin behar izan nuen eta *GURUTZE-BERRI* jatetxean geratu nintzen.

Hala ere, Madrilgo *EUSKAL-ETXE*ko jatetxean ere lan egiten dut, sukaldaritza berria zein zaharra eginez, baina euskal sukaldaritza. Hainbat pertsonaia ospetsu eseri izan dira nire mahaira.

Dagoeneko akademia bat prestatzen ari naiz, nire asmoa Donostiara itzultzea baita.

A taldea

Ikaskidea kontatzen ari zaizunean, zuzen dabilen ala ez frogatzeko zuzenketa.

(B taldearen Zuzenketa-orria)

Harkaitz Cano

Harkaitz Cano

Hona hemen ikus-entzun duzun bideoko protagonistaren datu-orria. Datuok bete eta A taldeko bati kontatu. Zuzen ari zaren ala ez ikaskideak esango dizu, berak baitu zuzenketa-orria.

Jaioterria: _____ Urtea: _____

Bizitokia: _____ Noiztik: _____

Neba-arrebarik? bai / ez

Soldadutza egin du? bai / ez

Euskadi Irratiaren kolaboratzaile, noiztik noiz arte: _____

Txikitan idatzi, non? _____

Txikitan oparitu, zer? _____

Aitak idatzi: _____

Ikastolan gustuko: _____

Lubaki izeneko banda _____ urtean sortu zen

Euskadi Irratiko Goizean behin saioan _____ kontatzen zituen.

Zuzenbidearen arlo _____ du gustuko.

Jarri X bat zuzena den tokian

Narratiba

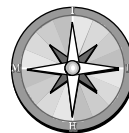
Poesia

Radiobiografiak
Kea behe lainopean bezala
Belauniaz

☐
☐
☐

☐
☐
☐

Belauniaz liburuak bi istorio kontatzen ditu: _____

B taldea

Ikaskidea kontatzen ari zaizunean, zuzen ari den ala ez frogatzeko zuzenketa.

(A taldearen Zuzenketa-orria)

Ispiluan: Luis Irizar

La Habanan jaio nintzen 1930ean, nire gurasoek pelotarientzeko pensioa baitzuten. Lau urte nituela etorri nintzen Donostiara eta han familiak sagardotegia zabaldu zuen.

Atotxan hasi nintzen ikasten fraileekin, eta handik Arantzazura joan nintzen fraille egitera. Atotxan kantatu egiten nuen eta Arantzazun ere koruan egon nintzen. Oso ahots ederra nuen. Handik atera eta Maria Cristina hotelean hasi nintzen lanean, sukaldean.

Dena den, nire zaletasuna etxean sortu zen, familiaren jatetxean, baina Maria Cristinan hiru urte eman ondoren, Igeldora joan nintzen lanera. Udaran egiten nuen lan Igeldon; neguan etxean.

Ingalaterran, Frantzian eta Espainian aritu nintzen lanean. Horrela ikasi nituen lau hizkuntza, baina euskaraz aritzea zail egiten zait.

Nire emaztea Gurutze Gorrian ari zen lanean eta anaia bisitatzerantz joan nintzenean ezagutu nuen. Berarekin ezkondu nintzen eta lau alaba eduki genituen, berauetatik gazteena izan ezik, denak Euskal Herrian jaioak dira.

Londoneko Hilton Hotelean lan egiteaz gain, hango "chef" izatera heldu nintzen. Europa osoko sukaldariak zeuden, zazpi jatetxe baitzeuzkan. Hainbat ikasi nuen bertan.

Londonetik itzulita, EUROMAR jatetxea, hotela eta sukaldari-eskola sortu nituen. Oso garai polita izan zen eta sukaldari-eskolatik ateratako sukaldariak dira Espainiako onenak.

Handik hiru urtera, Madrilera etorri nintzen eta ALCALA Hotelaren eta BASQUE jatetxearen zuzendari izan naiz. Bitartean, Xabier ZapiRAIN, nire lagunaren proposamenari jarraituz, GURUTZE-BERRI jatetxea hartu nuen, eta elkarrekin aritu ginen hainbat urtetan. Baina azkenean aukera egin behar izan nuen eta ALCALA hotelean geratu nintzen.

Hala ere, Madrilgo EUSKAL-ETXEko jatetxean ere lan egiten dut, sukaldaritzaren berria zein zaharra eginez, baina euskal sukaldaritzaren. Hainbat pertsonaia ospetsu eseri izan dira nire mahaira.

Dagoeneko akademia bat prestatzen ari naiz, nire asmoa Donostiara itzultzea baita.

Radiobiografiak

A taldea

Testua irakurri eta kontatzeko baliagarri izango zaizuen biografiaren eskema egingo duzue. Horrekin batera proposatzen zaizkizuen galderei ere taldeka erantzun. Galdera horietan biografia baten hainbat ezaugarri landu eta zuek irakurriko duzuen biografiara aplikatzeko aukera izango duzue, baita egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzekoa ere.

Eskema egiten amaitutakoan bozeramaile bat aukeratu. Bozeramaileak, zuek egindako eskemari jarraiki, irakurritako pertsonaiaren biografia kontatuko die gainontzeko taldeei. Galderen bidez taldean komentatutako ezaugarrien berri ere emango diezue besteei.

*Oharra: Eskemak guztiek ikusteko moduan jarriko dira.

Bizargorri

Bada esaera zahar bat: piratek ez daukatela inor musukatuko dituenik portura itzultzen direnetan. Mariñeiek portu bakoitzean neska bat omen, piratek, ordea, batere ez. Portuak erabat mortu, leihoak erabat itxirik geratu ohi ziren zopari zaporea emateko hezurrak dibujaturik zituen oihal beltza zeraman itsasuntzitik gerturatzen ikusiz gero. Piratek beren itsasbidaia luzeetan bolborarekin nahasian edaten zutela upeletako alkohola eta beste untziak talkatuz abordajera abaildu aurretik baratxuri zopaz igurtzitzen zituztela haien gorputzak etsaiaren aurkako antidoto eta babes gisa. Hala irakur daiteke behintzat garai hartako manual nabegazionezkoetan. Ez zeukatela piratek itsasbidaia luzeetatik itzultzen zirenetan musukatuko zituenik inor.

Piraten artean ezagunenetakoa izan zen Bizargorri. Umetatik Pasaian bizi bazen ere, Albizturren jaioa zen bera. Bere ezizena ez zetorkion ordea babarrun gorrien zale amorratua izatetik. Leiendak zioenez, bere aitona izan zen Itsaso Gorria gorri bihurtu zuena: Egiptoko erregerentzako maxakanez beteriko untzi batekin zihola naufragatu eta untzia maxakan eta guzti hondoratu ostean gorritu ei zen itsasoa. Berria berehala zabaldu zen zaldunetik zaldunera eta Sinaiko penintsularen pareraino bildu ziren merkatariak, botila hutsak maxakan zukuz betetzera.

Bazuten Saint Maló eta Plymoutheko portuetan Bizargorri itsaslapur beldurgarriaren kemenaren berri. Amen batean meneratzen zituen kainoi ugaridun ingeles untziak eta espainiar galeoiak. Itsasontzi-kapitain bat bera ez zen izan Kantauri itsasoa harpilaketarik jasan gabe zeharkatzea lortu zuenik. Bizargorriren kanpo-itxura ez zen nolanahikoa: sega apustu batean galdu zuen ezkerreko hanka eta eskuineko eskua berriz basurde batek eraman zion ehizan ari zen egun batez. Begia, amuarrain bihurturik zebilen deabruak berak erauzi zion ibai ertzean aurpegia garbitzen ari zen egun batez.

Bere eskifaia osatzen zutenekin gogorra zen oso: ekaitzik bortitzenaren pean egon zen arren ere, ez zien sekula haien postuetatik apartatzen uzten eta, deskuidoan norbaitek bere mandatuei muzin egiten bazien, belarria zulatzen zion jostorratz gori batez. Hura zen piraten artean obediencia ezaren seinale: orduan eta belarritako gehiago, are eta zigor gehiago pairatuak zituen eskifaia horrek. Ez zegoen halere inor hiru belarritako baino gehiago zituenik: lau falta egiten zituenean marrazoetara botatzen baitzuen Bizargorrik. Behin, marrazoetara botatako gazte haiek batek igerian lurra harrapatu eta bertotan kontatu zuen Bizargorriren izugarrikerien berri. Bizkaiko txapelketa irabazi zuen urte hartan bertan.

Bizargorri aspertu egin zen ordea hainbeste altxorrek, hutsik topatzen zituen emakumerik gabeko hainbeste malekoirekin. Egun batez, itsasontzi pirata saldu eta arranontzi bat erosi zuen ur rutiragoko itsasoetara joateko kariaz.

Txipiroietan aritu zen Bizargorri, orduan oraindik ez zeukan itsaso hartan. Txipiroiak galdera ikur baten gisakoa zen eskuin eskuko gantxoaz harrapatzen zituen ordea. Ez ziren kontatzeko modukoak izan bere arrantzamolde pelajikoaz egin zituen triskantzak.

Geroztik deitzen diote Anatoliako penintsularen ondoan dagoen ur putzu hari Itsaso Beltza.

Radiobiografiak, Harkaitz Cano, Elkar

Testua irakurri eta kontatzeko baliagarri izango zaizuen biografiaren eskema egingo duzue. Horrekin batera proposatzen zaizkizuen galderei ere taldeka erantzun. Galdera horietan biografia baten hainbat ezaugarri landu eta zuek irakurriko duzuen biografiara aplikatzeko aukera izango duzue, baita egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzea ere.

Eskema egiten amaitutakoan bozeramaile bat aukeratu. Bozeramaileak, zuek egindako eskemari jarraiki, irakurritako pertsonaiaren biografia kontatuko die gainontzeko taldeei. Galderen bidez taldean komentatutako ezaugarrien berri ere emango diezue besteei.

*Oharra: Eskemak guztiek ikusteko moduan jarriko dira.

Frédéric Chopin

Frédéric Chopin, tradizio handiko musikarien sendi bateko jakinduriarako jarauspeneren hartzaile izan zen. Izen handiko nobleen familiakoa zen, bere birraitona Varsoviako koruko zuzendari gorena zelarik, eta ikasleekin hagitz zorrotza izaki, Varsoviako katedrale nagusian erret gortearen aurrean nota desafinatu bat abestu zuen bederatzi urteko ume bat dekapitatzea agindu omen zuen behin, umearen nota desafinatu hark erreginari kordea galarazi ziolako. Erreginak konortea berreskuratu ezean, koruko gainerako haurrak eta katedraleko organista bera ere lepamoztuko zituela adierazi zuen Frédéric Chopinen birraitona zenak, eta hala egin behar izan zuen, erregina bere lozorrotik esnatu ez eta hilik suertatu zenean.

Halako birraitona bat edukita, ez da harritzekoa Chopin bihozberak sei urte zituenerako hango eta hemengo gortegizon-emakumeen aurrean kontzertu liluragarriak ematea, bere hatzek pianoa marfila zapaltzeko indar aski oraindik ez zuten arren. Txundituta barreiatzen zuen ume ilehori hark, zapaltzen zituen armiarma lanparaz eta pareta nakaratuz beteriko palazioetako geletara.

Halako birraitona bat edukita, ez da harritzekoa hamazazpi urte zituenerako tuberkulosiak jo izana Chopin gizarajoa eta medikuek eguraldi lehor eta eguzkitsuak gomendatu izana. Baina Chopinek nokturnoak idatziz jarraitu zuen. Parisera joan zen arren beti eduki zuen present Polonia bere pianoaren olatuetan. "Nire bihotza beti egongo da Varsovian" adierazi zuen Pariserako trena hartu aurretik. Eta ez zekien ondo zein neurritaraino zen egia esan berri zuena.

Ingalaterra aldeko eguraldia heze eta ilunak egin zituen berekikoak. 1849. urtean tuberkulosiak jota hil zenean –arteaz ez zituen oraindik berrogei urte– bere jarraitzaileek, Chopin handiaren hitzak gogoratuz, bihotza erauzi zioten musikariaren hilotzari eta patriotismo infernal bat erakutsiz beren ekintza itsuetan, Varsoviako katedralean lurperatu zuten Pariseko hilerrian zegoen gorputzarengandik aparte, bere birraitonak dekapitatu zituen koruko umeen eta organistaren erdian.

Bada dioenik igandero Varsoviako Santa Kruz elizako ateak hersten direnean ume koru baten ahotsak entzuten direla eta ume horien guztien artean, ahots desafinatu bat, eta atentzioa jarritz gero, bihotz baten taupadak ere entzuten omen dira neguko gau batzuetan, elurra tuberkuluen neurriko maluta handietan lehertzen denean teiltatuen kontra.

Testua irakurri eta kontatzeko baliagarri izango zaizuen biografiaren eskema egingo duzue. Horrekin batera proposatzen zaizkizuen galderei ere taldeka erantzun. Galdera horietan biografia baten hainbat ezaugarri landu eta zuek irakurriko duzuen biografiara aplikatzeko aukera izango duzue, baita egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzekoa ere.

Eskema egiten amaitutakoan bozeramaile bat aukeratu. Bozeramaileak, zuek egindako eskemari jarraiki, irakurritako pertsonaiaren biografia kontatuko die gainontzeko taldeei. Galderen bidez taldean komentatutako ezaugarrien berri ere emango diezue besteei.

*Oharra: Eskemak guztiek ikusteko moduan jarriko dira.

Harry Houdini

Eric Weis, Harry Houdini izen artistikoaz bere burua ezagutzera eman zuena izan da dudarik gabe zirkoaren historiako ilusionistarik ospetsuena eta prestidigitatzaileen artean errege. Bere aitak sarriak konpontzen egiten zuen lan eta giltza etxean ahazturik uzten zuten despistatuen atean irekiz egiten zituen bere lehen ilusionismo saioak Eric Weis gazteak. Nerabezaroan Iparramerikako banketxe-lapurren artean ospe handia bereganatu zuen, segurtasun kutxaraino heldu eta sarriak guztiak ireki ondoren, diruari muzin egin eta bere inzialak kutxaren barruan marrazturik, banku-zuzendariaren urrezko pizgailua edo txiskeroa sari bakartzat hartuta ihes egin zuelako.

Bere gaitasunei nolabaiteko etekina ateratze aldera hango eta hemengo zirkoetan aktuatzen hasi zen. Zirkoek asebetetzen ez nonbait eta, numero arriskutsuagoak bilatu zituen etengabe: esku eta oinak katez loturik, kutxa batean giltzaperatu eta zubi batetik uretara botatzen zuten, minutu bateko epea bete aurretik lotura guztietatik aske urazalera igerian gailentzea lortzen zuelarik. Ez zegoen txurrik, txabeta, giltzape, esteka, gako, herskailu, giltzarrapo ez zildirik bere gaitasunari aurre egingo ziona. Erresuma Batuko Scotland Yard eta Errusiako polizia zarista bera ere erridikulurik gorrienean, barregarri utzi zituen, haiek ezarritako froga oro erraztasun txundigarritz gaindituz.

Harry Houdini estatu batuarra 1876. urtean jaio eta 1924an desagertu zen, eta bere desagerepe naz geroztik hirurogeita hamar urte igaro diren honetan, oraindik ezin izan dira bere ilusionismo jokoetariko askoren funtsa eta nondik norakoak guztiz deszifratu. Hezurak bere lekutik ateraz lortzen omen zuen kate anitzen artetik ihes egitea, baina egundaino inork ez du berearen erdirik errepikatzerik lortu.

Gogoratu besterik ez dago, nola Niagarako ur-jauzietatik bota zuten ohikoan bezala katez loturik, indarrezko alkandora soinean zuela, giltzaz itxiriko kutxa baten barruan: hiruzpalau minutu igaro ondoren Houdini handia urazalatzen ez zela ikusirik, hiltzat jo zuten magoa. Houdini ordea, urpean zegoen, laku gaineko izotz geruzaren eta uraren artean egon ohi den aire kamara lastotxo batez asnatuz. Ongi zekien Houdinik misterioari txanda hartzen.

Ez zen ordea Houdini hau guztiarekin konformatu. 1924an, sei mila oineko altueratik bota zuten kutxa baten barruan morroilopeturik, askatu eta jausgailuari eragiteko denbora izanen zuelakoan. Kutxa ordea ez zen ireki eta itsasora erori zen gorpu mortua bailitzan, Harry Houdinik bertatik ateratzerik lortu gabe, saioa ikustera inguratu ziren behatzaileen harridurarako. Algaz estaliriko altzairuzko kutxa itsasotik erreskatatu eta palanken laguntzaz ireki zutenean, soka askeak eta zabaldu bariko jausgailu bat baino ez zeuden kaxaren barruan. Houdiniren gorputz malgua lainoren batetik zintzilik geratu bailitzan.

Joan den urtean bete zen Houdiniren heriotzaren 70. urteurren, Okasioa ospatze aldera, hainbat ekitaldi eta omenaldi antolatu ziren: mundu osoko zoko bazterretan, milaka eta milaka aurrezki kutxa atrakatu zituzten eta hainbat banku-zuzendari jaurti zituzten kutxetan giltzapeturik sei mila oineko altueratik itsasora.

Banketxe-zuzendarien artean bizirik atera zirenetatik askok erretzeari utzi behar izan diote, beren bulgoetako urrezko txiskeroak ostu zituztelako ilusionista lapurrek Houdini zenaren omenez.

Testua irakurri eta kontatzeko baliagarri izango zaizuen biografiaren eskema egingo duzue. Horrekin batera proposatzen zaizkizuen galderei ere taldeka erantzun. Galdera horietan biografia baten hainbat ezaugarri landu eta zuek irakurriko duzuen biografiara aplikatzeko aukera izango duzue, baita egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzekoa ere.

Eskema egiten amaitutakoan bozeramaile bat aukeratu. Bozeramaileak, zuek egindako eskemari jarraiki, irakurritako pertsonaiaren biografia kontatuko die gainontzeko taldeei. Galderen bidez taldean komentatutako ezaugarrien berri ere emango diezue besteei.

*Oharra: Eskemak guztiek ikusteko moduan jarriko dira.

Margaret Astor

Margaret Astor Amazoniako oihanaren erdi-erdian jaio zen, bertan misio lanetan ziharduen apaiz baten eta misioetako erizain nagusiaren arteko harreman ezkutuarien fruitu. Bere amak, ezkongabetan apaiz batekin izandako harremanetik sorturiko haur hark ekar diezazkiokeen laidoa eta lotsa eraman ezingo zituelakoan, ibaian abandonatu zuen jaio eta berehala, zumezko sehaskatxo batean. Malkotan jarraitu zion sehaskatxoari harik eta korronteak desagertarazi zuen arte. Egoera hartan arruntena krokodiloek Margaret jaioberriarekikoak egitea zen arren, zortea pareko tokatu zitzaion, jibaroen tribuko ehizatariak aurkitu baitzuten, haur koittaua zeraman sehaska ur-jauzi batean behera amiltzear zegoela. Jibaroek hazi eta -haien legera- hezi zuten Margaret Astor, hiena eta iguana artean, ehiza eta gudu errito antzinakoz inguraturik, zibilizaziotik at, bizitza basati hartara ohituz. Jibaroak gerlariak ziren eta borrokan hiltzen zituzten etsaiei lepoa moztu ondoren, burua txikiagotu eta trofeo bezala gordetzen zuten. Jibaroak ikustean atentzioa ematen zuen lehen gauza beren ezpain gorri elektrikoak ziren; historialariek kontatzen dutenez, ehizatzen zituzten animalia ororen odola zurruputzen zutelako edukitzen zituzten beti jibaroek ezpainak gorriak.

Margaret Astorrek hamalau bat urte izango zituen jibaroen eskualdera apaiz protestante bat heldu zen egunean. Apaiz hura begiko gertatu zitzaion jibaroek, eta aurrekoei ez bezala honi ez zioten bururik moztu. Apaizak berehala kausitu zuen azal ilunekoen artean zuriegia zen Margaret Astorren azala. Gau batez, isilpean, bere etxolaratu eta zumezko sehaska topatu zuen. Sehaskaren barrualdean, basatiak inolaz ere ulertzeko gai ez ziren ohar zimurtu bat zegoen: dei nazazue Margaret Astor, hori baita nire izena. Hurrengo goizean, jibaroak ehizan joanak zirenean, Margaret nerabea bahitu eta Piurako portura eraman zuen apaizak, bertatik Panamara eta Panamatik Europara helarazteko asmoz. Hura ez zen emakume zuri batentzako lekua.

Margaretek ez zuen bidaia osoan hitzerdirik ere esan. Apaiza kamarotean joan zitzaion lehen aldian, masailak urdinez eta ezpainak gorri margoturik zituela hartu zuen jibaroen hizkuntzan oihuka, eta neska basati hura kristautzea ez zela batere samurra otu zitzaion apaizari. Behin Europaratu gero, ordea, Margaret Astorrek ezarian-ezarian Europa zibilizatuaren azturak bereganatu zituen denboraren poderioz: soinekoen deserosotasuna, tea bostetan, katilua bi hatzamarrez heldu -goilara katilutik kanpo utziz beti-, zarata gehiegirik atera gabe azukrea teari nahasten ikasi behar eta abar. Zorretan zegoen ordea jibaroek eta bere bizitzako lehen urteetan hain ongi zaindu zuten haien omenez, gauero eta ezkutuan ezpainak amapola hautsez -gorri elektriko- margotu eta begi inguruneak adiskidetasunaren margo urdinaz igurtzitzen zituen.

Goiz batez, esnatzean aurpegiko margoak kentzea ahaztu eta hala irten zen kalera. Antzerki zuzen-dari batek ikusi eta bere edertasunaz liluraturik geratu ostean "Romeo eta Julieta" antzezlaneko Julietaren papera eskaini zion. Obrak egundoko arrakasta izan zuen, Margaret Astorren aurpegiak liluratzen zuen bereziki ikuslegoa. Aste gutxi barru Londresen emakume guztiek margotzen zituzten gorri elektriko bere ezpainak.

Egun Margaret Astorren izena darama munduko kosmetiko enpresarik garrantzitsuenetako batek. Eta, gauzak zer diren, Margaret Astor enpresak ezpainetarako barrak egiteko Amazonian lege kanpo ehizaturiko hiena eta iguanen larruko pigmentuak erabiltzen ditu.

E taldea

Testua irakurri eta kontatzeko baliagarri izango zaizuen biografiaren eskema egingo duzue. Horrekin batera proposatzen zaizkizuen galderei ere taldeka erantzun. Galdera horietan biografia baten hainbat ezaugarri landu eta zuek irakurriko duzuen biografiara aplikatzeko aukera izango duzue, baita egindako eskema/laburpenaren helburua eta edukia aztertzekoa ere.

Eskema egiten amaitutakoan bozeramaile bat aukeratu. Bozeramaileak, zuek egindako eskemari jarraiki, irakurritako pertsonaiaren biografia kontatuko die gainontzeko taldeei. Galderen bidez taldean komentatutako ezaugarrien berri ere emango diezue besteei.

*Oharra: Eskemak guztiek ikusteko moduan jarriko dira.

Frida Kahlo

Frida Kahlo, sedazko zinta batez inguratutako lehergailu bat da
André Bretón

Frida Kahlo, aztekek Huaxyacac -kalabaza hazten den lurraldea- deitzen zioten probintzian jaio zen, Mexikoko hego-mendebaldean, 1910. urtean, Emiliano Zapata iraultza piztera zihoan garai berean.

1925. urtean, Frida Kahlo, Alejandro bere lagunarekin zihoan autobusean etxera bidean. Zorigaiztoko autobusak Xochimilcora zihoan trenarekin egin zuen txoke. Autobuseko bidaiariaren belaunek treneko bidaiariaren belaunekin egin zuten talka. Autobusaren karrozeria guztia hojalatazkoa bailitzan birrindurik geratu zen. Autobusaren leihotik atera nahi zuten besoek, trenaren leihotik atera nahi zuten besoekin egin zuten topo. Alejandro onik atera zen istriputik baina Fridaren gorputza ezpatak ziruditen burdinazko barroteek zeharkaturik geratu zen. Bizkarezurra birrinduta eta gorputz osoa zauriz beterik. Une horretatik aurrera eta 1954an biriketako enboliak jota hil zen arte, zauri haiek ez zuten inoiz Frida utziko.

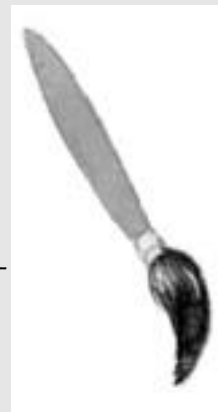
Norbaitek bizitza atormentatua duenik uste badu, Frida Kahloren biografia irakurtzea besterik ez du egin behar benetako sufrimendua zer den ohartzeko. Hilabeteak eta hilabeteak eman zituen ohetik altxa ezinik gorputza igeltsozko kortsez loturik, mugitu ezinik. Ispilu bat jarri zioten ohe gainean, bere gorputza ikusi ahal izan zezan. Orduan hasi zen Frida Kahlo pintatzen. Bere autorretratuak egiten hasi zen sabaiko ispiluan ikusten zuen hura margotuz. Berharbada orduan izan zen: lehengo Frida ispiluan geratu zen betiko, eta ispiluko Fridak, Frida pintoreak ordezkatu zuen ohean zegoen hura.

Apur bat osatu zenean Diego Ribera pintore mexikarra ezagutu eta harekin ezkondu zen. Elefante baten eta uso baten ezkontza zela esan zuen norbaitek. Izatez, Diego Ribera munstro bat zen, bai itxuraz bai izaeraz ere. Frida, berriz, itxuraz ttikia eta ahula bazirudien ere, pertsonalitate eta adi-

tzeko bi pertsona ziren eta maitasunaren arrazionamendu txartelak urteko egun jakin batzuetan ahitzen zituztela zirudien, gainerako egunetan indiferentzia eta gorrotoa banatuz. Baina behar zuten elkar, eta biek ere amorian franko izan zuten arren, azkenean beti bukatzen zuten elkarrekin. Fridak hiru haurdunaldi izan zituen arren, hiruretan umea galdu zuen. Oinazeak ohetik mugitu gabe edukitzen zuen bolada luzeetan. Igeltsoz eginiko kortseak aski ez nonbait eta altzairuzko bat ezarri zioten. Pintura zuen oinazetik ateratzeko bide bakarra. Dena den, bere koadroetako gehiengutan sufrimendua present dago beti. Bere bizitzako azken urteetan Fridaren egoera fisikoak nabarmen egin zuen okerrera: hanka bat kendu behar izan zioten. Negarrez baina adorea galdu gabe zera idatzi zuen orduan Fridak egunerokoan: "Zertarako nahi dut nik oinez ibiltzeko hankarik, hegan egiteko hegoak baldin badauzkat".

Bere buruaz beste egiten saiatu zen Frida: tekila, koinaka eta Kahluaz nahastuta hartzen zituen pastillak. Etxeari su ematen saiatu zen. Bizirik atera zen. Bere bizitzako azken urteetan ez zeukan ezertarako indarririk. Diego ere urruti zuen beti, hango eta hemengo hirietako hormetan muralak pintatzen amorianeren batek pintzelak garbitzen zizkion bitartean.

Jendaurrean egin zituen azken agerpenak patetikoak izan ziren: mugiezin eta neurrigabeki argaldurik zegoen Frida. Hamar minutuero hartu behar izaten zuen morfina dosia oinazea arintzeko. Mexikoko alderdi komunistak antolatutako manifestaldi batean harrapatu zuen 1954ko neguan heriotza ekarriko zion neumonia.

Frida Kahlok zeremoni ofizial bat izateko eskubidea izan zuen. Zerraldo irekiaren inguruan, artista eta pertsonalitate ospetsuak bildu ziren. Hilotza aski txukundua izan zen bere ilea zintekin orraztua eta bere esku gurutzatuek eraztunak zeramatzaten. Inork espero ez zuenean, Diego Riberak Mexikoko alderdi komunistako bandera bota zuen hilkutxaren gainera. Eskandalua itzela izan zen eta polemika hagitz izan ziren tartean. Arte Ederreko jauregiko zuzendari zen Andrés Ituarte kargutik eraitsia izan zen ekintza hura baimentzeagatik. Fridaren gorputza Doloresko krematorioan izan zen erraustua. Diegok arkatza eta orri bat atera zituen negarrez, burumakur eta paper gainean marraztu zuen Frida, su lamaden artean kiskaltzen.

Bere azken koadroa bihotz irekiak bezala irekita zeuden sendia irekiek osatzen zuten bodegoi bat izan zen. Bere azkenengo hitzak, egunerokoan idatziriko batzuk: "Nire irteera egokia izatea eta sekula gehiago ez itzultzea espero dut".

Radiobiografiak, Harkaitz Cano, Elkar

Ikastunitate honetan ikasleak ikasiko du,
testu-era honen ezaugarriak errespetatuz narrazioaren
ezaugarriak gogora ekarri eta pertsonaien bizitzaren berri era txukun,
egituratu eta koherente batez ematen.

HABE

